

SCHIRM ANITA

NYELVHASZNÁLATUNK AZ INFORMATIKA KORÁBAN

Schirm Anita dolgozata azért áll az élen, mintegy bevezető tanulmányként, mert rendszerbe foglalja az informatikai-kommunikációs forradalom jellemzőit és nyelvi hatásait. Kutatómunkáját tudományos módszerrel (interneten közzétett kérdőívvel, valamint személyes részvétellel) végezte, így megfelelően tudta ötvözni a mennyiségi és a minőségi kutatások szempontjait. A dolgozatban állást foglal az Internet nagy i-vel történő írásmódja mellett (tudniillik, hogy nem általános, széles értelemben használja, hanem az egyetemeket, hivatalokat összekötő egyik rendszer nevéként). Ez így természetesen helyes, tehát ebben a dolgozatban az Internetet nagy i-vel írjuk. A továbbiakban azonban általában a nagy kiterjedésű, összefoglaló hálózat jelentésben használjuk az internetet, hiszen minden hálózatnak van nyelvi hatása, tehát kis i-vel fogjuk írni.

Bevezetés

Gépekkel teli, információgazdag társadalomban élünk. Újabb és újabb technológiák vesznek körül bennünket, s ennek során mind szélesebb körben válik szükségessé az új eszközök mindennapi birtokbavétele, és az új ismeretek elsajátítása. A „tudástársadalomba” való integrálódás folyamata nagyrészt a kommunikáció közegében zajlik. S mivel a társadalom, a technológiai változások és a nyelvhasználat szorosan összefonódik, érdemes feltérképezni, hogy az utóbbi évek információs (informatikai) digitális forradalma milyen nyomokat hagyott a nyelvi megformálásban, s hogyan változtatta meg a hétköznapi nyelvhasználatunkat a számítástechnikai szakszókincs térhódítása és az Internet elterjedése.

Az új fogalmak és szavak felbukkanásának folyamata nem légüres térben zajlott le, hanem az eszközök tényleges fizikai birtokbavételéhez kötődött. A folyamat nyelvi oldala is fokról fokra nyomon követhető és bemutatható. Céлом ezzel a terepmunkával az volt, hogy bemutassam napjaink számítógépes nyelvhasználatát, az Internet nyelvét, és ennek hatását a mindennapi nyelvhasználatra, valamint, hogy ismertessem az életképes magyarításokat és az internetes szlengszókincset. Hiszen Babits Mihály¹ szavaival élve: „Minden a szón múlik”.

---

¹ Babits 1959: 346

A dolgozat tartalmi kérdései és módszertani problémái

Dolgozatomban tehát az aktuális számítástechnikai folyamatok nyelvi hatáseit vizsgálom. Az adatgyűjtés során többféle módszerrel dolgoztam: kérdőívvel (hagyományos formájával, illetve az Interneten közzétett kérdőívvel), nyílt interjúval, továbbá csevegőcsatornákon való aktív részvétellel. Ezenkívül természetesen szövegkorpusz elemzést is végeztem, amennyiben az Interneten böngészhető szövegek (pl. levelezőlisták anyagai) korpusznak tekinthetők. A Világhálón található oldalak, fórumok és írások közül én csak a magyar nyelvűek közül szemezgettem.

Életkor és foglalkozás tekintetében az adatközlőim csoportja nem volt homogén, mint ahogy az Internetet használók köre sem homogén. Legfiatalabb adatközlőm 8 éves volt, míg a legidősebb 67 esztendő. Foglalkozás tekintetében is nagy volt a szóródás: az általános iskolásoktól kezdve a programozó matematikusokig terjedt a skála. Azért választottam egyik módszerként a kérdőívezést, mert így egyszerűen és gyorsan viszonylag nagy mennyiségű és könnyen összevethető nyelvi produktum feldolgozására nyílt lehetőségem. Összesen 48 emberrel töltöttem ki az általam készített kérdőívet², s az Interneten keresztül is számos emberrel beszélgettem. Gyakori volt az is, hogy csupán külső szemlélőként figyeltem a levelező- és vitafórumok anyagát, valamint a különféle levelezőlistákat is tanulmányoztam, hogy minél teljesebb és hívebb képet tudjak adni napjaink számítógépes nyelvhasználatáról. Ezúton szeretnék köszönetet mondani az ózdi Városi Könyvtár munkatársainak, és a szegedi Eötvös Kollégium lakóinak szíves segítségükért, valamint a többi adatközlőmnek is szívből köszönöm az együttműködést. Hálás vagyok továbbá Nagy Bélának építő észrevételeiért, támogatásáért és megértéséért. Informátoraim összesen 13 településről származtak, az alábbi megoszlásban: Arló (1), Borsodnádasd (2), Budapest (4), Farkaslyuk (1), Győr (1), Kecskemét (1), Lénárdaróc (1), Ózd (27), Pécs (1), Sajópuspöki (1), Sarkad (1), Szeged (6), Szombathely (1).

A kérdőív összeállításánál nehézséget jelentett, hogy valóban a használt nyelvi formákat, a szubjektív válaszokat, s az egyéni vélekedéseket tudjam előhívni adatközlőimből, s a tényleges számítógépes nyelvhasználatot tudjam bemutatni, ezért az adatgyűjtőknek (diákoknak és felnőtteknek) megfélelően kétféle megfogalmazású kérdőívet készítettem, s igyekeztem informális kontextusokat teremteni a kitöltés során, hogy előhívódjanak a spontán feleletek. A kérdőíveket a függelékben közlöm. A leghatásosabb (és talán legkellemesebb felmérési mód) a csevegőcsatornákon történő beszélgetés (a *csetelés*) volt, hiszen itt beszélgetőtársaim nem tudtak arról, hogy

² Adatközlőimről a statisztikát a függelékben közlöm.

egy nyelvi felmérés részesei³. Hiszen ha már a beszélgetőfórumra történő bejelentkezéskor közöltem volna, hogy partnereim internetes nyelvhasználatáról gyűjtök adatokat, akkor ez nagymértékben meggátolta volna a spontán válaszok előhívódását. Így viszont sikerült kikerülnöm a Labov által megfigyelői paradoxonnak nevezett jelenséget. Etikailag meg lehetne kérdőjelezni ennek az adatgyűjtési módszernek a helyességét, mivel azonban a válaszokat kizárólag tudományos célra használtam fel — ennek a nyelvészeti tárgyú terepmunkának a megírásához —, így úgy érzem, nem sértettem meg az adatközlők személyiségi jogait. A saját, gyűjtött példaanyagon túl még bizonyos publikált szakanyaghoz is fordultam⁴, hogy még teljesebb képet kaphassak — és mutathassak be — a számítógépes nyelvhasználatról.

Dolgozatomban több témával is részletesen foglalkozom. Vizsgálom a számítástechnika nyelvét, ennek magyarítási lehetőségeit, az Internetre jellemző kommunikációs formákat és ezek sajátosságait. Valamint választ keresek arra a kérdésre is, hogy milyen mértékben alakította át az új médium a kommunikációs szokásokat, s hogyan érződik a hatása a mindennapi nyelvhasználatban. Munkám során előtérbe helyezem az informatikai technológia magyar nyelvi jelenségeinek a bemutatását, a nyelvet gazdagító formák közlését, s kiemelt figyelmet fordítok az internetezők szlengejére is.

Az informatika és az Internet hatása a nyelvhasználatra

Századunkat az információgyűjtés, az információfeldolgozás és az információterjesztés uralja. S bár a számítástechnikai iparág viszonylag fiatal, a számítógépek rövid időn belül mégis látványos fejlődést értek el. Ez a folyamat nem csupán technikai változást hozott, hanem éreztette hatását az emberek kommunikációs szokásaiban és nyelvhasználatában is. Az új technika elterjedéséhez kötődő sajátosságok befolyásolták a folyamat nyelvi leképezését is. Hiszen társadalom és nyelv egymást feltételező, szorosan összekapcsolódó fogalmak, s az információs szupersztráda kiépülése majdnem az egész társadalmat érintette. A legtöbb munkahelyen ma már munkaeszköz a számítógép, s az oktatásban és a tudományos kutatásban is egyre nagyobb szerepet játszik. A munkahelyek és az oktatási intézmények diagnosztizálásával egy robbanásszerű hullám érte el a magyar számítástechnikai kultúrát, melynek leglátványosabb eleme az Internet létrejötte volt.

Az Internettel kapcsolatban először érdemes magát a fogalmat és annak írásmódját tisztázni. A nyelv művelő irodalomban külön vita is kialakult en-

³ Csevegőpartnereim adatait (nem, életkor, foglalkozás, lakóhely) így nem tudtam rögzíteni, ők kimaradtak tehát a függelékbeli statisztikából.

⁴ A felhasznált szakirodalom az irodalomjegyzékben található.

nek kapcsán. Még ma is nagy a helyesírási bizonytalanság és következtetlenség e szó kis-, illetve nagybetűs írásmódja körül. Van olyan álláspont, amely szerint azért kell kis kezdőbetűvel írni a szót, mert nem létezik ilyen valóságos intézmény, ezért köszönök tekintendő a fogalom. Az is a kisbetűs írásmód mellett szól, hogy nem egy speciális „böngészőprogramról”, hanem magáról a hálózatról van szó. A nyelvészek azonban érveik alátámasztásához ritkán fordulnak számítástechnikai szakirodalomhoz. Én dolgozatomban következetesen a nagybetűs írásmódot választottam. Döntésemet Andrew S. Tanenbaum *Számítógép-hálózatok* című könyvében olvasottakra alapoztam. Ebből idézem az idevágó részt: „Az internet nem más, mint a lokális hálózatoknak egy olyan csoportja, amelyet egy nagy kiterjedésű hálózat fog össze. Az internet szó tehát általános értelmű. Ezzel szemben az Internet (nagy kezdőbetűvel) azt a világméretű internetet jelöli, amely az egyetemeket, a kormányhivatalokat, a vállalatokat és a magánszemélyeket is összeköti”.⁵ A nagybetűs Internet tehát tulajdonnév, egy bizonyos hálózatnak a neve. Az a világméretű számítógép-hálózat, amely a különböző rendszerű számítógép-hálózatok ezrei között egy egységes „hálózati nyelv” — az Internet Protocol — segítségével kommunikációt tesz lehetővé. Maga az *Internet* szó angol szóösszetétel, s jelentése nemzetközi hálózat. Azt a számítógépes rendszert jelenti tehát, amely a világ sok pontján elhelyezkedő központi adatbázisokat köti össze. Ezeket telefonvonalon lehet elérni, s az adatokat a számítógép hívja le. A *Világháló* (World Wide Web) pedig egy keretszerkezet az Interneten gépek ezrein elszórva lévő összekapcsolt dokumentumok elérésével. Néhány év alatt nagy energiájú fizikai adatok közlésére szolgáló módszerből olyan alkalmazássá vált, amelyre az emberek milliói mint „Internet”-re gondolnak. Hihetetlen népszerűsége onnan ered, hogy kezdők által is könnyen használható grafikus felülete van, és hatalmas információmennyiséget biztosít minden elképzelhető témáról (kultúra, művelődés, sport, játék stb.). A *Háló* története 1989-ben kezdődött a CERN-ben, a nukleáris kutatás európai központjában. A Háló abból az igényből nőtt ki, hogy a különböző országokban elszórva elhelyezkedő kutatók jelentések, tervek, rajzok és más dokumentumok folyton változó gyűjteményét használva könnyen és gyorsan együttműködhessenek. Az összekapcsolt dokumentumok hálózatának eredeti javaslata egy CERN fizikustól, Tim Berners-Lectől eredt 1989 márciusában.

Az *Internet*, a *Háló*, a *Net* és a *Világháló* szavakat pályamunkámban szinonimaként használom. Gyakori jelenség, hogy a felhasználók az Internetet egy úthálózathoz hasonlítják. Ezt mutatják adatközlőimnek az Internetre

⁵ Tanenbaum. Andrew S. 1997.

adott egyéb megnevezései is: *információs szupersztráda; web; elektronikus országút; információtenger; hálózat; network; virtuális tér; mátrix; háló; pókháló; kibertér; cyberspace, globális falu, világszövedék, világszövedék; világháló; Inet*. Az Internet által közvetített világot pedig a következő szavakkal illették adatközlőim: *virtuális valóság (virtual reality); álomvaló; féligigaz; tündérvilág; tünkép, mintha világ, odaát*.

Az Internettel tehát a világ legszélesebb körű médiuma jött létre. Hagyományos értelemben véve az Internetnek öt fő alkalmazási területe van, s adatközlőim is főként ezeket a lehetőségeket adták meg az Internet használatára vonatkozó kérdésemre: elektronikus levelezés (e-mail), társalgás (cset), hírek böngészése, távoli bejelentkezés, illetve a fájltranszfer. Ezek közül az alkalmazások közül dolgozatomban én főként az első kettővel kívánok részletesen foglalkozni, ugyanis ezek kötődnek leginkább a nyelvhasználatunkhoz. Az utolsóról — csupán a fogalom tisztázása miatt — a következőt érdemes tudni: a fájltranszfer (angol rövidítéssel élve az *FTP*, magyarosított szóval pedig az *adatátviteli*) program lehetőséget biztosít arra, hogy bármelyik, Interneten lévő gépről adatokat másolhassunk át egy másik gépre.

Az Internet legfőbb nyelvi és szövegalkotási sajátossága a vita- és levelezőforumok használatánál mutatkozik meg, ugyanis a többi tömegkommunikációs eszközzel ellentétben itt kétirányú kommunikációra is lehetőség van. Vannak ugyanis ún. *on line*, élő fórumok. Az *on line* angol számítástechnikai kifejezés, azonnali, egyidejű, élő kommunikációt jelent. Vagyis az informatikai forradalom révén a tömegkommunikáció egyoldalúsága, közvetettsége és személytelensége megszűnőben van, s különleges kommunikációs helyzetek jönnek létre. A hálózat újfajta beszélnyelviséget alakít ki. Adatközlőim az Internet nyelvre ható jellegzetességei közül az alábbiakat emelték ki: az interaktivitás révén be tudnak kapcsolódni a szövegalkotás folyamatába; a szöveg, a hang és a kép a multimediális jelleg révén egyszerre jelenik meg, így mondhatni, hogy az Internet szinte az összes érzékszervükre egyszerre hat; megszűnik az adó és a vevő közti térbeli és időbeli távolság; a szövegek tárolhatók és ezzel a megőrződésük is biztosítva van, valamint a hálózatokon a dokumentumokat egységes egésként lehet kezelni (szakszóval élve ez a *hipertextualitás*).

A számítástechnika magyarítása; digitális nyelvújítás, avagy a legújabb kori ortológusok és neológusok összecsapása

A számítógéphez és az Internethez kötődő műveletek és eljárások az eredeti, angol elnevezésükkel kerültek be a szakmai nyelvbe. Ennek az oka egyrészt

az volt, hogy a szakemberek (mivel nem nyelvészek, hanem informatikusok voltak) nem tudtak megbirkózni a tömegesen beáramló új technikai eszközök és módszerek magyarításával, másrészt viszont az informatikai szaknyelv is az angol elnevezéseket részesítette előnyben, lévén, hogy ezek univerzális terminusok voltak. Sokáig a szakemberek azt hitték, hogy ha magyarítják a számítástechnikát, akkor elmaradnak a nemzetközi szinttől. Az informatikai szakszavakra tehát az jellemző, hogy idegen, legtöbbször angol eredetűek, valamint, hogy egyértelmű és szigorúan rögzített jelentésük van. A technika gyors fejlődése és tömeges beáramlása nem hagyott időt a megfelelő magyar számítástechnikai kifejezések megalkotására, a jelentések rögzítésére, és elterjesztésére. A fogalmak is még annyira újak voltak, hogy az analógiás szóképzés fel sem merült lehetőségként. Mivel az informatikához kötődő szavak jórészt angol terminusok, így az angol nyelv megfelelő ismerete fontos a számítástechnikában. Vagyis nyelvismeret nélkül manapság szinte lehetetlen a számítástechnika és az Internet világában (szleng kifejezéssel élve a *cybervilágban*, *kibertérben*) eligazodni. Ezt segítik a különböző angol–magyar számítástechnikai szótárak, a Magyar Tudományos Akadémián elkészített angol–magyar informatikai szójegyzék, illetve már külön Internet kisszótárt is készítettek, valamint létezik a szakszavakat tartalmazó szoftver is.⁶ Sőt, az Interneten is találunk leleményes magyarításokat, és szakszófordításokat tartalmazó oldalakat.⁷ Szerencsére azonban megindulóban van egy magyarítási hullám, s ennek eredményeként kezdenek teret hódítani a szemléletes, magyar szakkifejezések is. Informatikusok és nyelvészek között még mindig vita folyik arról, hogy milyen mértékben szükséges (ha egyáltalán szükséges) a számítástechnika nyelvét magyarítani. Elindult tehát egy „digitális nyelvújítási mozgalom”, melynek keretében modern kori ortológusok és neológusok csapnak össze a magyar szavak elterjesztéséért, illetve az angol eredeti terminusok uralmáért. Manapság talán az az álláspont a legelfogadottabb, mely szerint azoknál a fogalmaknál, amelyeknél egyértelműen és szabatosan ki lehet fejezni magyar szavakkal is a terminusban szereplő fogalmi tartalmat, ott ne az angol kifejezést használjuk, hanem a magyar szót. Viszont a márkanév, védett eljárások és rövidítések esetében célszerűbb és egyértelműbb az angol szavak használata. Az angol szavak magyarítása nem egyik pillanatról a másikra történik. Sok időnek kell ahhoz eltelnie, hogy a felhasználók megismerjék a magyar fordítást, megbarátkozzanak vele, s következetesen azt alkalmazzák. E folyamatban van olyan állomás, ahol egymás mellett élnek az angol és a magyar

⁶ Lásd Kövegy–Mandel–Zolnai 1996.

⁷ Lásd <http://nyelv.c3.hu>

kifejezések, sőt, ezek sokszor keverednek is egymással. Kialakult tehát egy keveréknyelv, angol–magyar terminus- és szókésszlettel. Néha nehéz eldönteni, hogy az a *Hunglish* (azaz *Hungarian + English*, vagyis magyar és angol), illetve *Netglis* (azaz hálózati angol) nyelvváltozat idegen nyelvnek tekintendő-e, vagy csupán technikai zsargonnak. Példa erre a „felemás” nyelvhasználatra: *Most léptem be a petrára, próbáltam a talkot megindítani, de nem válaszoltál, a finger szerint ott vagy, ha igen, nézd meg az emileidet.* Ez hétköznapi nyelvre lefordítva annyit jelent, hogy „bejelentkeztem a Petra nevű hálózatra, ott kiadtam egy parancsot (*talk*), amely arra való, hogy beszélgetést kezdeményezzek veled, de mivel nem reagáltál, egy másik parancsot (*finger*) megnéztem, hogy a gép előtt ülsz, tehát, légy szíves, nézd meg a leveleidet”. Ahogy az előbbi példa is mutatja, a két-, illetve a vegyesnyelvűség hatásai már a hétköznapi kommunikációban is tetten érhetőek.

A mikroelektronika forradalmával párhuzamosan a számítástechnikai kifejezések az alkalmazások egyre több formájában jelentek meg. Maga az *informatika* szó egyébként nem angol, hanem francia eredetű, s eleinte az adatfeldolgozásra, a számítógéppel végezhető műveletek megjelölésére szolgált. Majd kibővült a kifejezés jelentése, s mára már egy korszak jelzőjévé is vált a szó. Az *informatika* szó helyett ajánlott *adatkezeléstan* szó nem terjedt el. Először tehát magával a számítógéppel, illetve annak részeivel kapcsolatos idegen szavak szivárogtak be a nyelvünkbe, majd ezt követték az adatrögzítéshez kötődő szavak, Ezután a szövegszerkesztéshez és a számítógépes játékokhoz kapcsolódó kifejezések uralma következett, s végül az Internet szavai (az Internet-szleng) árasztották el a köznyelvet.

A kérdőíven a hatos pont alatt adatközlőimtől a számítástechnika magyarítására vonatkozó kérdések felől érdeklődtem. Arról, hogy mi a véleményük az Interneten uralkodó angol szavak tömegéről, valamint, hogy szerintük szükség lenne-e a számítógéppel és az Internettel kapcsolatos szavak magyarítására. Magyarítási ötleteket is kértem, és szerencsére rengeteg használható és leleményes megoldást kaptam is tőlük. Kivételek nélkül minden adatközlőm (tehát a minta 100%-a) azt válaszolta, hogy szükség van a számítástechnikai szakszókincs magyarítására. Ami engem rendkívül meglepett, hogy még a programozó matematikus kérdőívkitöltőim is ezt a választ adták. Felmérésem alapján tehát megállapítható, hogy egyre inkább jelentkezik a honosított és közérthető kifejezések használata iránti igény. Néhányan meg is indokolták döntésüket azzal, hogy a számítógép-használathoz hazai terminológiára van szükség, amelynek segítségével a laikusok is megértik a fogalmakat. A programozók hátrányként hozták fel, hogy a számítógépes programok (szövegszerkesztők, zeneletöltők, telepítők) jó része csak stabil angoltudással

kezelhető. S így nem csoda, ha az informatikában kevésbé jártas felhasználók nem tudják ezeket az alkalmazásokat használni. Egyfajta biztonságérzetet jelentene tehát ezeknél a magyar szavak használata. Fontos lenne szerintük még az is, hogy a boltokban vásárolt szoftverekhez magyar nyelvű leírást is mellékeljenek, és törekedjenek a programozók magyar fejlesztések létrehozására is. A szoftverhonosításnál rendkívül fontos a nyelvi áttekinthetőség, könnyen értelmezhető, pontos és gyorsan elolvasható, befogadható szavakat kellene alkalmazni, s a programokat a hazai felhasználók igényeihez kellene alakítani. Az informatikusok szerint az lenne a cél, hogy a magyar számítógépes programok az igényes működés mellett nyelviileg is korrektek legyenek, valamint magyar legyen a programalkalmazások nyelve is.

A szómagyarításnak és az anyanyelvívé tételnek vannak bizonyos kritériumai is, amelyeket Balázs Géza⁸ fogalmazott meg: szükségesség hozzá motiváció, vagyis a szómagyarításra való igény, valamint fontos, hogy a létrehozott szó illeszkedjék a magyar szóalkotási rendszerbe, és lehetőleg ne legyen hosszabb, mint az eredeti idegen szó. Fontos továbbá az is, hogy a szakki-fejezés a magyarosítás, lefordítás során ne veszítsen eredeti információtartalmából. Valamint az érthetőség, a helyesírás és a kiejtés kívánalmainak is meg kell felelniük a honosított szavaknak.

A magyarításoknál szerencsére rendkívül leleményesek a felhasználók. Az alábbiakban következzenek a már bevált és használatos magyarítások, és az adatközlőimtől származó, még elterjedésre váró, ötletes és használható magyar kifejezések. Az elektronikus levelezéssel kapcsolatos az *e-mail* (*electronic mail* = *elektronikus levél*) kifejezés, amelyre számos magyarítás született már. Sokan az angol szó magyaros ejtését választják, s egyszerűen csak *emil*-t mondanak, vagy angolosan ejtve *ímél*-t. Más felhasználók lefordítják a kifejezést, s így olyan szavak születnek, mint *e-levél*, *e-posta*. Ötletes és használatos magyarítás a *villanyposta*, a *villámlevél*, a *villanylevél*, a *drótposta*, a *fényposta*, a *villámlevél* és a *drótleve*l szavak is. Az *e-mailcím* helyett pedig sokan az *emilcím*et, illetve az ízig-vérig magyar *postafiókot* használják, de hallottam már rá a *telefők* és a *csigacím* szavakat is. Egyetemista fizikus ismerősöm egy rendkívül frappáns és ötletes fordítást próbál a környezetében elterjeszteni. Az *e-mail* helyett ő következetesen a *telelevél*, illetve rövidített formában a *televél* szavakat használja. Saját alkotásai ezek a szavak: az angol eredeti kifejezés *mail* utótagját egyszerűen magyarra fordította, így lett belőle *levél*, s elé illesztette a *tele* előtagot. Elmondása szerint azért ezt az előtagot választotta, mert benne ez a szó szorosán összekapcsolódott a technika képzetével (a *televízió*, *telefon*, *telegráf*, *telekommunikáció*

szavak miatt), s ezáltal tökéletesen kifejezi az elektronikus levél fogalmi tartalmát. Ráadásul szójátékra is alkalmas a *telelevél* kifejezés, ha a második szótagját (*le*) elhagyjuk, *televél* lesz belőle, aminek a *te* része a tegezést, s ezáltal a magánjellegű levelezés képzetét is felkelti. Még egy újítás köthető ehhez a fizikushallgatóhoz, ez pedig a *körtelevél*. Az elektronikus levelezésben ugyanis lehetőség van arra, hogy egy levelet csupán egyszer megírva sok embernek továbbítsuk azt. Vagyis az Interneten is van lehetőség körlevél létrehozására. Így született tehát a *körtelevél* kifejezés, amely szemléletességén túl hangzásával még egy másodlagos asszociációt (*körte*) is felkelt. S bár még nem vált általánosan elterjedté ez az egyéni magyarítás, a fiú környezetében lévő fiatalok közül egyre többen veszik át, s kezdik izlelgetni e szavakat. Ez az egyéni nyelvi lelemény is mutatja, hogy kellő gyakorisággal, ismétléssel elterjeszthető egy-egy új szójavaslat. Hiszen minden szó a használatban telik meg jelentéssel. Az *e-mail* ellentéte, azaz a hagyományos postai levél angol megfelelője a *snail mail*. Ennek is született magyar változata, ami tökéletesen kifejezi az angol eredeti jelentéstartalmát, és utal a hagyományos postának a fénypostánál jóval lassabb kézbesítési idejére: *csigaposta*. Az e-mail mintájára alkották meg az *e-card* szót, ami magyarítva *e-lap*, *elektronikus lap*, illetve *e-képeslap*, *e-levél*. Míg az *e-zine* nem más, mint a magazin elektronikus változata, vagyis *internetes újság*.

Az *e-mail* emíllé történő szóértelmesítésén túl egyéb leleményes népetimológiai magyarítások is akadnak. Például: az angol *browse* szóból létrehozták a *borzol*, *borzolás* szavakat. Az eredeti terminus jelentése: *böngészik*, *barangol*. Azt a folyamatot, amikor információt keresünk a Hálózaton, vagyis barangolunk az információtengeren, *szörfözésnek* is nevezik. Egyik adatközlőim írta, hogy van ún. *ego-szörf* is, amikor saját magunkról keresünk információt a Hálón. A Hálón való keresést szemléletesen fejezi ki még a magyar *tallózik* ige is, illetve a kicsit furcsa hatású *turkálás* szó is. Maguknak a böngésző és keresőprogramoknak is van már magyar elnevezésük: *böngésző* (*explorer*); *keresőgépek* (*search engines*); *pókok* (*spiders*); *csúszómászók* (*crawlers*); *férgek* (*worms*); illetve *okos robotok* (*knowbots* = *knowledge robots*). A *borzol* szóhoz hasonló népetelmesítéssel alkották meg az *update* 'frissítés' jelentésű szó magyar megfelelőjét is: *updács*.

A számítástechnikai zsargon idegen elemeinek egy része tökéletesen helyettesíthető magyar szavakkal is. Ezek az eszközök használatával fokozatosan terjedtek el. Adatközlőim nyilatkozatai alapján mondhatom, hogy ma már nem használatos a *kompjüter* illetve a *computer* kifejezés, helyette már mindenki a *számítógép* szót használja. Egyik informátoromtól tudtam meg, hogy a számítógépek szakmabeli elnevezése *TPA*, azaz *tárolt programú digitális automata*. A számítógépet sokan egyszerűen csak *gépnek* neve-

⁸ Lásd Édes Anyanyelvünk 1999/3: 13

zik. Fiataloktól már hallottam a *vas* megnevezést is, sőt az angol *PC* (*personal computer* = *személyi számítógép*) magyarított változatát, a *picit* is, valamint a humoros és személetes *elektronikus agy* kifejezést is, míg a kis méretű *laptopot* nevezik *lapgépnek*, *ölembegépnek*, *ölbegépnek* is. Ha a számítógép részeit sorra vesszük, megállapíthatjuk, hogy szinte mindnek van magyar megfelelője, amely ma már elterjedtebb, mint az angol. A *screen*, illetve a *monitör* helyett inkább a *képernyő* szó használatos. A szó gyakori alkalmazását valószínűleg elősegítette az, hogy az emberek a televízió kapcsán már megszokták a *képernyő* szót. Összetételekben is főként ezt használják: *képernyőszűrő*, *képernyővédő*, bár *monitor* előtaggal is hallani e kifejezéseket. Az angol *mouse* helyett a magyar elnevezés, az *egér* honosodott meg. Ennek az oka az lehetett, hogy a magyar fülnek furcsán hangzott az angol kifejezés. Így az eddig csupán kicsi és mozgékony állapotot jelölő szavunk külső hasonlóságon alapuló névátvitellel újabb jelentéssel gazdagodott. Egyik programozó adatközlőm a *mouse* helyett a *kurzormozgató* szót ajánlotta, míg fiataloktól már hallottam a tréfás *pocok* és *pöcök* kifejezéseket is. Az *egér* szó meghonosodását mutatja, hogy már összetett szó előtagja is: létezik ugyanis olyan szó, hogy *egéralátét*. A számítástechnikában azonban nem csupán *egér* van, hanem létezik *hanyattegér* / *fekveegér* is, ami a *trackball*nak a magyarított változata. A magyarítás alapjául az eszköz kinézete szolgált. Az egérrel végzendő műveletekhez különböző szavak kötődnek. Az egér mozgásával párhuzamosan egy jelzés mozog a képernyőn, ez a *kurzor*. Egyik adatközlőm azt javasolta, hogy nevezzük ezt *mutatónak*, vagy *négyzetnyílnak*. Ugyanis négyzet alakú a jel, s mindig — mint egy nyíl — azt mutatja, hol járunk a képernyőn. De fölmerült az *ottpont* szó is magyarítási ötletként. Az egér gombjának megnyomásával adott jelzés pedig az eredeti angol hangutánzó szó alapján a *klikkelés*. Személy szerint nekem sokkal szimpatikusabb a *kattintás*, illetve az egyéni nyelvi leleménnyel megalkotott *klattyintás*, mert a *klikk* szó hallatán bennem a szó másodlagos jelentése (*tömmörülés*, *csoport*) is előhívódik. Az egér mellett főként játékoknál használt másik irányító egység a *joystick*, melyre magyarításként informátoraim a *botkormány* szót adták meg. A számítógépben lévő tárolóegységeknek viszont inkább az angol elnevezésük terjedt el: *harddisk* és *floppy*. Bár kitűnő magyar szavak is vannak e fogalmakra: *merevlemez*, *hajlékonylemez*, *lemezegység*. A *winchester* a szó hangzásával ellentétben nem angol eredetű, hanem magyar keletkezésű tudományos szlengkifejezés, amelynek az angol megfelelője az előbb említett *harddisk*. A *winchester* helyett a fiatalok gyakran a *wincsi* / *vincsi* és a *winyó* / *vinjó* szavakat használják. E rövidítéseket motiválja az eszköz néha vinnyogásszerű hangja is. Valószínű, hogy a magyar terminusokat (*merevlemez*, *hajlékonylemez*) a felhasználók hosszabb-

nak és nehezkesebbnek érzik. A *floppy*, valamint a *lemez*, illetve *kislemez* szavak ugyanolyan arányban használatosak, a *disk* viszont kevésbé terjedt el. Számomra nagyon tetszett egy programozó magyarítási javaslata: ő a *lemez*-zel kapcsolatos *formattálás* szó helyett a *formázást* ajánlotta. Hallottam már erre a műveletre a *bealakítás* szót is, de az a *formázás* szónál nehezkesebb és hosszabb. Ugyanilyen meghonosodott idegen szó nyelvünkben a *hardver* és a *szoftver* is, eddig ugyanis nem találtak rájuk megfelelő magyar szavakat, és a jelentésüket is csak körülírni lehet. Az előbbi a számítógépes programok működéséhez kellő technikai háttérrel jelenti, míg az utóbbi magukat a programokat jelöli. Annyit azért sikerült elérni e két utóbbi kifejezéssel kapcsolatban, hogy legalább magyaros átírásban (*hardver*, *szoftver*) használják őket, s nem pedig eredeti, angol formájukban (*hardware*, illetve *software*). Elég nehéz a bennük összesűrűsödő fogalmi tartalmat rövid és frappáns magyar szóval kifejezni; az előbbire a *szerkezetkész*, az utóbbira pedig a *működtetőrész* szavakat hallottam már. A felhasználók körében azonban az angol terminusok használatosak, s ezek már annyira benne vannak a köztudatban, hogy nem is várható, hogy valami új magyarítás kiszorítaná őket. Elterjedtségüket az is mutatja, hogy már összetett szavak előtagjaiként is szerepelnek: *szoftveralkalmazkodás*, *szoftvermagyarítás*, *szoftvermodul*, *szoftvertolvaj*, *szoftverhonosítás*, *szoftverrendőrség*. Sőt, olyannyira beilleszkedtek a nyelvünkbe e szavak, hogy a mindennapi társalgásban 'kapásból, gondolkodás nélkül' jelentéssel használják a *hardverből*, illetve 'hosszú gondolkodás után' jelentéssel a *szoftverből* szavakat. Szintén megmaradt az idegenszerű elnevezése a *CD*-nek (eredeti szóval élve *Compact Disc*nek). Hallottam már rá magyarítási kísérletként a *fénylemez*, *lézerlemez*, *sugárlemez* szavakat is, amelyek azonban csak egyéni nyelvi leleménynek tekinthetők. Informátoraim is velem egy véleményen vannak a szó kapcsán: nem is fogunk erre a fogalomra az eredeti rövid, kétbetűs angol szónál jobbat találni, s talán nem is szükséges.

Az Internethez kötődő szavak egy részét is sikeresen magyarították. A *homepage*, a *website* és a *weblap* helyett a *honlap*, *ottlap* terjedt el, de adatközlőimtől hallottam az *otthonlap* elnevezést is. Az Internet — bár idegen szó — mégis annyira gyökeret vert a nyelvünkben, hogy a különféle képzőkkel ellátott alakjai is teljesen beilleszkedtek szókészletünkbe. Példa erre az Internet használatára megalkotott *internetezik* ige, illetve az *internetezés* főnév, valamint a szóból képzett *internetes* melléknév.

A digitális nyelvújítási mozgalom keretében még a billentyűzet (angol terminussal élve *keyboardon*, régebbi idegen eredetű szóval mondva, a *klaviatúrán*, illetve *tasztatúrán*); egyik informátoron szavával élve pedig a *billentyűsoron*) szereplő angol gombok is magyar elnevezést nyertek. A ma-

gyar megfelelők azt igyekeztek visszaadni, hogy az adott billentyű megnyomására mi történik a programban. Tehát: *Space* — szóköz; *Shift* — jelváltó, jelmásító, váltógomb; *Delete* — törlőgomb, javító; *Insert* — beszűrő; *Pause / Break* — szünetgomb; *Page Up* — fellap vagy lap fel; *Page Down* — allap, lelap vagy lap le; *Cursor* — kurzor, nyíl illetve ottpont; *Enter*, *Return* — parancsgomb, indulj-gomb; *Shift* — nagybetűgomb; *Caps Lock* — lakat, illetve nagybetűsítő; *Num Lock* — számzó; *Tab(ulator)* — táblázó vagy ugráltató; *Ctrl* — kontrolláló vagy ellenőrző billentyű; *Alt* — gyorselérő; *Alt Gray* — jobboldali szürke gomb, illetve jobboldali gyorselérő; *Esc(ape)* — kilépő- vagy szökőgomb; *Alt + betű/szám* — kettős gomb; *AltGr + Ctrl + betű/szám* — hármas gomb; *Home* — soreleje, előre; *End* — sorvége, vége; *Scroll Lock* — szkrollozógomb; *F1-F12* — funkcióbillentyűk; *Backspace* — visszalépegető. A billentyűk segítségével létrehozott karaktereknek is van már magyar nevük. Vaғыis a @ (Alt 64) legelterjedtebb szemléletes elnevezése *kukac*. De adatközlőimtől kaptam erre a jelre megnevezésként a *csiga* és a *majom* szavakat is. A szimbólum egyébként a latinból származó *at* kifejezés rövidítése, amely azt jelenti, hogy *-nál/-nél*. Az *at* angolos kiejtése alapján *et-jel*nek is nevezik e karaktert. Ez a jel az e-mailcímekben a felhasználói azonosító és a postafiókot szolgáltató gép neve között szokott szerepelni. A # karakternek (amelynek az angol elnevezése *hashmark*) pedig a felhasználók a *kerítés* illetve a *kereszt*, *kettőskereszt*, *andráskereszt*, *rács*, *gerenda* elnevezéseket adták.

A programalkalmazásoknál is törekszenek a magyarításokra. Például a Microsoft cég Microsoft Word nevű szövegszerkesztő programjánál ez kitűnően sikerült. Az eredeti angol változat terminusait jól magyarították. Íme néhány példa: *file* — fájl (a *fájl* helyett ajánlott hosszabb *adatállomány*, *akta*, illetve *adatkéve* szavak nem terjedtek el; a *kéve* szó pedig már más jelentéssel foglalt); *help* — sugó; *tools* — eszközök; *options* — beállítások; *view* — nézet; *copy* — másolás; *paste* — beillesztés; *cancel* — mégse; *font* — betűtípus; *print* — nyomtatás; *clipboard* — vágólap; *directory* — főkönyvtár/könyvtár. Adatközlőim véleménye alapján állíthatom, hogy szükség is van ezekre a magyarított, felhasználóbarát verziókra, amelyek magyar terminusaik segítségével megkönnyítik a velük való munkát.

Vannak olyan idegen eredetű kifejezések is, amelyek ellenállnak a digitális nyelvújítási mozgalomnak. Léteznek ugyanis olyan levédett márkanevek és szavak, amelyek nem magyaríthatók. Ezek már túlzottan szakmai fogalmak, például: *gopher* — egy protokoll, a WWW előfutára, amellyel szöveges információt lehet interaktív formában lekérni; *FTP (fájltranszporter)* — ez egy bejegyzett szabvány neve; *WWW (World Wide Web)*: azok a technológiák, amelyekkel hipertext-információt lehet az Interneten átvinni.

Nemzetközileg annyira elterjedt, hogy szómagyarítását nem érdemes kezdeményezni. Egyéb idegen szavak, amelyekre eddig még nem sikerült tartalmaz magyar szót találni, mert csak hosszú körülírással fejezhető ki a bennük lévő jelentés: *URL*; *modem*; *telnet*. Megoldatlan a magyarítása az alábbi, gyakran használt angol parancsszavaknak is. A *finger* (jelentése 'ujj') parancs a hálózatba bejelentkezett felhasználókat adja meg, míg a *talk* (jelentése 'beszélgetni') utasítás két vagy több személy beszélgetését indítja el. Az angol *talk* szót bár nem sikerült magyarítani, de magyar vonzatszerkezetet már létrehoztak belőle: *talkolni valakivel*. A *lángháború* jelentésű angol *flame-war* szó sem szorult ki a használatból, pedig a *levélbomba* szó adatközlőim szerint híven visszaadja a kifejezés tartalmát. Az előzőhöz hasonló „merénylet” a beszélgetőpartner hirtelen, nagy mennyiségű szöveggel történő elárasztása. Erre a folyamatra is még csak angol szó létezik, a *flood*, viszont ebből is készítettek magyar fonetikai átírású vonzatos igét: *flúdolni valakit*. Szintén nem találtak eddig még kifejező és rövid magyarítást a *WAP (Wireless Application Protocol)* 'vezeték nélküli alkalmazás' jelentésű angol betűszóra sem. Ez utóbbi kifejezés kapcsán érdekes lehet, hogy bár informátoraim általában ismerték (és használták!) a *WAP*, illetve *wapolni* szavakat, de a programozók kivételével senki sem tudta a pontos jelentésüket megadni. Furcsa, hogy olyan szavak terjednek el nyelvünkben az informatika, a tömegkommunikáció és a reklámok révén, amelynek a jelentésével nincsenek tisztában a felhasználók.

A digitális nyelvújítási mozgalomnak és a magyarításnak is vannak azonban erőltetett alkotásai. Ez természetesen csak nyelvünk és az azt használók leleményességét és magyarítási kedvét mutatja, de néha az alkotók nem gondolnak bele abba, hogy a magyar szavaknak a dolgozatomban már korábban említett kritériumoknak kellene megfelelniük ahhoz, hogy tényleges elterjedtségre tudjanak szert tenni. Ezek a próbálkozások is bizonyítják azonban nyelvünk életképességét és alkotási sokszínűségét, s emlékeztethetnek bennünket azokra a nyelvújítási alkotásokra, amelyek ugyan nem terjedtek el, de amelyeket ma mégis ismerünk és példaként emlegetünk, valamint ösztönözhetnek bennünket további magyarítási próbálkozásokra is. Következzen néhány példa a mai „túlmagyarításra”: *directory* — *kévetár*; *file* — *adatkéve*; *hardver* — *szerkezettyű*; *szofiver* — *működtetőtyű*; *program* — *cselekedtető*. Az idegen kifejezések magyarítása a szónak a nyelvünkbe való beillesztését is jelenti. Ez nem azonos az idegen szónak a szó szerinti, mindenáron való tükörfordításával, hanem az értelemre és a használatra is tekintettel kell lenni. Néha azonban az egyszerű tükörfordítások is életképesek. Például: *newsgroup* — *hírcsoport*; *gateway* — *átjáró*; *user* — *felhasználó*; *postmaster* — *postamester*.

A digitális nyelvújítási mozgalommal szorosan összefügg a helyesírás kérdése is. Az eredeti angol terminusok egy részét angolosan írják, más részük épp a magyaros írás által válik magyarítottá. Nincs még igazán szabály ezek írására, így nem csoda, ha a felhasználók is saját nyelvi kompetenciájuk szerint vetik papírra e szavakat. Összességében az mondható el, hogy bár vannak olyan szavak (pl. *chip, hardware, software, floppy*), amelyeknek már létezik magyar átírata (*csip, hardver, szoftver, flopi*), de némelyeknél még mindig gyakori az angolos írásmód. Törekednünk kellene arra (főként a nyelvészeknek), hogy létrejöjjön valami megállapodás a számítástechnikával és az Internettel kapcsolatos szavak írásmódja felől. S bár a Magyar helyesírási szótár⁹ tartalmaz néhány számítástechnikai szakszót, de jó lenne, ha bővülne ez a szám. Tán reménykedhetünk abban, hogy a szabályzat következő kiadása még több számítógépes szó írásmódja felől igazít majd el bennünket.

Ahogy e fejezet címében is és a szövegben is utaltam már rá, az egész magyarítási folyamat, illetve a másik oldalról annak ellenzése, egy modern kori ortológus-neológus háborúnak is tekinthető. Informátoraim példái, ötletei alapján igyekeztem bemutatni, hogy vannak magyarítható, sőt kifejezetten helyes magyarításra váró kifejezések, angol szavak, illetve már elterjedt ötletes magyarítások is, de léteznek nem magyarítható, védett szabvány- és márkanevek, valamint olyan terminusok, amelyek már végérvényesen idegen eredetüként lettek közismertté, s mára már jövevényszóvá váltak. Igazságot tenni az arányok esetében nagyon nehéz. Ha már az egész folyamatos a nyelvújítás kori harchoz hasonlítottam, álljon itt tanulságként egy akkori idézet, amelyet átértelmezve figyelembe vehetünk digitális korunkra is. A tanács a nagy nyelvüvelőtől, Kazinczy Ferentől¹⁰ származik: „Jól és szépen az ír, aki tüzes ortológus és tüzes neológus egyszermind, s egyes-ségben és ellenkezésben van önmagával.”

Az informatikai technológiának tehát igenis szüksége van magyar szó-kincsre: mind a felhasználók, mind a programozók igénylik ennek meglétét. Fontos azonban, hogy ne csupán egyszerűen „magyarok” legyenek ezek a szavak, hanem pontos, szabatos, érzékletes és szakszerű magyarítások legyenek, továbbá képesek legyenek arra is, hogy széles körben elterjedté váljanak. A magyarításokkal kapcsolatban érdemes felidéznünk Baranyi Ferenc Fohász című¹¹ versének szavait, aki így fogalmazott: „Ne csak magya-

⁹ Deme-Fábián-Tóth (szerk.) 2000.

¹⁰ Kazinczy Ferenc: Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél. In: *A magyar nyelvújítás antológiája*. Polis, Kolozsvár, 1995.

¹¹ Az idézet helye: Graf Rezső (szerk.) 1994: 22

rul, / de magyarán is / engedj szólni, Uram, / azaz egyenesen, / mint a kasza-suhanás... Magyarul úgy / suttogjak és kiáltok, / hogy mindig magyarán!”

Szlang az Interneten

A szlang fogalma

A számítógépes Világhálón otthonosan mozgó generáció (a *netnemzedék*) sajátos nyelvváltozatot alakított ki, vagyis létrehozta az internet-szlangot, melyből egyre több elem áramlik át a köznyelvbe is. A számítástechnika szókészlete nemcsak szaknyelvként robban be a mai magyar nyelvbe, hanem tömegesen hoz létre bizalmas használatú, illetőleg játékos, tréfás és szemléletes szlengszavakat is. Mielőtt részletesen bemutatnám az internet-szlang jellegzetességeit, ötletes magyarításait, először szeretném tisztázni magát a szlang fogalmát. A szlang definiálása kissé problematikus. A fogalom meghatározásának nehézsége annak dinamikus természetéből fakad. A szakirodalomból jól példázza ezt egy közismert definíció: a szlangot „mindenki ismeri, de senki sem tudja meghatározni.”¹²

Definícióért én mégis Ország Lászlóhoz¹³ fordulok, aki szerint szlang alatt értjük „azokat a többnyire kérészetű új szavakat vagy régi szavaknak azokat az új jelentésváltozatait, melyeket a hétköznapi előbeszéd a tréfás hangulat keltése vagy a kifejezés színességének fokozása vagy az újszerűvel való játék öröme vagy a nyomaték kedvéért használ”. Nádasdy Ádám¹⁴ szerint pedig a „szlang legfőbb jellemzője, hogy átmeneti. Használatba jön, majd hamar elavul. Ugyanakkor ez a nyelv legkreatívabb, legjátékosabb formája... Kikacsint a nyelvből”. Jespersen¹⁵ pedig azt írta, hogy a „szlang az emberiség játékszeretének eredménye”. A szlang tehát olyan lexikai részhalmoz, amely a nyelv nemsztenderd elemeinek tartományába tartozik. A szlenghasználók a magyar nyelv szabályaiból kiindulva alkotják meg saját nyelvi fordulataikat. A szlang jellemzője, hogy az újítások nagyrészt a szó-kincset és a frazeológiát érintik, a nyelvtant magát soha. A szlang a köznyelvbe ágyazott, annak fonéma- és lexikai készletét, valamint szintaktikai szabályrendszerét felhasználó, azt saját szó- és kifejezésállományával kiegészítő nyelvhasználati mód. A szlengszavak célja gyakran az, hogy meglepőek, szórakoztatóak vagy megdöbbentőek legyenek, vagyis, hogy kiemelkedjenek a hétköznapi kifejezések köréből. Vegytiszta, csak szlengelemek-

¹² Lásd Fenyvesi-Kis-Várnai (szerk.) 1999. kötetében Penttinen definícióját.

¹³ Uo.

¹⁴ Lásd Nádasdy Ádám *Modern Talking* tanulmányorozatának szlengről szóló darabját. Magyar Narancs, 2001.

¹⁵ Otto Jespersen 1999: 203. In: Fenyvesi-Kis-Várnai (szerk.)

ből építkező nyelvhasználat nem létezik, csupán szlenggel megtűzdelte beszéd, amelynek alapja a beszéd alapnyelve. A szleng használatának feltételei közé tartozik, hogy csak más nyelvréteggel, többek között a sztenderddel együtt használható. Egyik fő tulajdonsága, hogy csoportképző tényező, vagyis csak az adott csoporthoz tartozók értik a szlengszavak jelentését. Viszont ha a szlengszó elég találónak, illetve hasznosnak bizonyul, akkor továbbterjedhet, s egy szélesebb használói réteg segítségével akár a köznyelvben is meghonosodhat.

A szleng megítélése attól függően változik, hogy nyelvművelők vagy szociolingvisták közelítenek a témához. Sokáig periferikus volt maga a szlengkutatás, s csak a diáknyelvre, illetve a tolvajnyelvre korlátozódott a nyelvészek vizsgálódása. A nyelvművelők gyakran a nyelvi értékvesztés és ellaposodás, valamint a deviancia jelzővel illették a szlenget, pedig a szleng nem azonos a vulgáris beszéddel. A beszélt nyelv kutatói viszont egyértelműen értéként és földerítendő állapotként fogták azt fel. A szlenggel kapcsolatos kritikák egyik érve a szlengnek a kívülállók számára követhetetlen jelentése volt. A neheztlenség akkor érthető, ha a szleng több rétege szinte egymásba érve él együtt a mindenki által használatos köznyelvvél. Napjainkra szerencsére a szleng „hátrányos megkülönböztetése” eltűnően van. A szleng egyébként éppúgy követi a nyelvi divatot, mint a mindennapi beszéd. Ma az egyik legdivatosabb rétege a szlengnek az angol szavak magyaros, illetve elferdített átírata, amelyet az Internethez kötődő szavaknál is megfigyelhetünk.

A szlengben beszélés együtt jár egyfajta humorral, tréfával, és az ezt alátámasztó könnyed viselkedésmóddal. A szlengben kifejeződik a beszélő értékelőhajlama, viselkedésmódja, világszemlélete. A szleng tehát nem más, mint szituációhoz, csoporthoz kötődő nyelvhasználati mód, s mint ilyen, nem csupán nyelvészeti, hanem szociálpszichológiai kategóriának is tekinthető.

Az internetezők szlengje

A fogalom meghatározása után következzenek az adatgyűjtőimtől kapott, illetve a böngészéseim során talált szlengkifejezések. Adatgyűjtőim közül főként a fiatalok írtak rengeteg példát a szlengszavakra. Az idősebbek sokkal kevésbé ismerik ezt a csoportnyelvet, s ha ismerik is, ők maguk szinte sohasem vagy csupán nagyon ritkán használnak szlengkifejezéseket. Ennek oka részben az lehet, hogy ők az Internetet nem elsősorban csevegésre használják, hanem a munkájukhoz kötődő levelezésre és információszerzésre. Másrészt a társadalmi elvárások is mások velük kapcsolatban, mint a fiata-

lok esetében. A kérdőíven egy teljes kérdéscsoport foglalkozott a szlengszavakkal. Arra voltam kíváncsi velük kapcsolatban, hogy informátoraim miért használják, illetve miért nem használják a szlengszavakat. Akik nem használják őket, azok a fentiekhez hasonló okokat adták meg, míg a használatuk mellett így érveltek az adatközlőim: érdeklődősek, játékosak, szinsek, humorosak, tömörek, találóak szerintük a szlengszavak, valamint erős kifejezőkészségük és nyelvmegújító, nyelvfrissítő hatásuk van.

A legváltozatosabb internetes szlengalakulatok szóképzés, illetve részleges vagy teljes jelentésáthelyezés útján jönnek létre. A netnemzedék szlengjéhez tartoznak továbbá a logikusnak tetsző, mégis meglehetősen asszociációk is. Egyik csevegésem alkalmával találkoztam az *etecsmen* szóval, amely a szakangolban az elektronikus levelekhez csatolt számítógépes dokumentumot jelöli (eredeti írásmódja: *attachment*), manapság viszont a *barátnőt* (mint „csatolt részt”) jelöli. Máskor viszont a hangzáson kívül már nincs is más tetten érhető logika a szlengalkotásnál. Így alakult ki a *király* (*nagyon jó*) hangzásélményének a hatására a *sirály* szó. A szöveggyűlés, más néven a kontamináció szintén jelen van a szlengszavak képzésében. Így lett az *O.K.* (*oké*) kifejezésből *oksz*, majd ennek játékos továbbalakításával *oxigén*. Informátoraim példáiból az is ki fog tűnni, hogy a szóróvidítés, a szócsonkítás és a kicsinyítő képzők használata is az internetes szlengszavak kedvelt alkotási módja.

A *cybernyelv* (magyaros átírással: a *kibernet nyelv*) legismertebb szavai magukra a Világhálót használókra vonatkoznak. A fiatalok körében közkedvelt szó az angol *nethead*, mely magyarra fordítva *hálófejet* jelent. Ezt arra az egyénre használják, aki állandóan az Internet közelében van (szlengkifejezéssel élve: *aki folyton a Neten lóg*). Egyik adatközlőm szerint „nethead az is, aki internetezés közben rájött, hogy miért fontos ez az egész”. Ebben az értelmezésben a kifejezés *head* (*fej*, *agy*, *ész*) utótagja uralja a jelentést. Az előbbihez hasonló értelmű a *pók* szó is; *pók* az, aki abnormálisan sokat lóg a Hálón, s a *bitfejű* kifejezés is a túl sokat számítógépező egyént jelöli. Az utóbbi kifejezés előtagja (*bit*) a számítástechnikában használt mértékegység, s így a szó azt jelöli képletesen, hogy a felhasználó feje bitekkel van tele. Az *egy bites jüzer* (a *jüzer* az angol *user* 'felhasználó' jelentésű szó magyarított írásképi változata), *mezei jüzer* illetve az *1.0-ás felhasználó* kifejezések pedig a nagyon-nagyon kezdő számítógépezőt jelölik. A *háló* (az *Internet*-ből rövidült angol *Net*) sok szó szerkezetben előfordul 'Internet' jelentésben. A *háló* azonban nem csupán az Internetet jelenti, hanem a világot behálózó póthálót, a World Wide Webet is. Viszonylag sok szlengkifejezés van, amelyekben a *háló* (*Net*) szó szerepel: *valaki lehalászik valamit a Hálóról*, azaz információkat gyűjt onnan; *fent vagyok a Neten*, azaz rákapcsolódtam a Vi-

lághálóra. Az igekötő használata azt az érzetet kelti, mintha az Internetre történő rákapcsolódás valami felfelé irányuló folyamat lenne. A *netheaden* kívül az internetezők megnevezésére még jó néhány találó aszót adtak meg adatközlőim: *netezők, csatizók, hálórágók, szörfözők, netpolgárok, weblakók, arcok, popperok, netmemzedék, hálógeneráció, netcsemeték*. Egyik adatközlőm a *drótfejű* szót írta, s adott is rá egy sajátos definíciót: „komputerbuzi, aki kajálás és szeretkezés helyett is inkább hackerkedik”. Ezek a megnevezések is mutatják az internetes szleng alapvető tulajdonságait: a képszerűséget, a szemléletességet, valamint a humorosságot. Az előbb felsorolt példák használata során szinte magunk előtt látjuk a felhasználót, amint szörfözik az információtengeren, vagy rágja a hálót, vagyis keresi a számára szükséges dokumentumot. A *csatizás* szó pedig az angol *chat* hangalaki magyartítása, s a beszélgetés, a végeláthatatlan csevegés jelentését a szó kitűnően érzékelteti már magával a hangzásával is. A *netpolgár* és a *weblakó* kifejezés pedig azt az érzetet kelti a használójában, mintha külön kis birodalom vagy város lenne az Internet, amit birtokba lehet venni. Az internetes szlenghez kötődik a 'számítógépes, kibernetikus' jelentésű *cyber* (magyarosan írva *kiber*; kiejtése pedig *kiber* vagy *szájber*) kifejezés is, amelynek viszonylag nagy szócsaládja van. Például: *cybervilág, cybertér, cyberbűnöző, cybersuhanc, cybernyelv, cybercafé*. A legutolsó kifejezésnek magyarosított változata is van: *teleház*, illetve *Internet kávéház, virtuális kávézó*.

A legtöbb adatközlőm az internetes szlengre vonatkozó kérdésemre melléknevekkel válaszolt, mégpedig olyanokkal, amelyek a dolgok nagyon jó, illetve nagyon rossz voltára vonatkoznak. Sokan írták példaként a *király* szót, ám én ezt nem tekinteném tipikus internetes szlengszónak. Sokkal inkább használatos a Hálón ennek a hangzásbeli mintájára létrejött *sirály* szó, valamint a *király* szónak az írásképileg módosított formái és angol változatai, azaz: *kiráj, kircsi, kign, king*. Az előzőekhez hasonló a fogalmi tartalma az angol *rules* szónak. Eredetileg a szó jelentése 'uralkodik', az internetes szlengben azonban a túlzófok (*szuper, klassz, legesleg, király*) kifejezésére használják. Sokféle írásmódja ismeretes: *rules, rulZ, rewL, rulz, rulla, rullah*. Az Interneten található is egy fórum, amely a *Magyarrulez*¹⁶ nevet viseli. A hely névadása akár szójátéknak is tekinthető, ugyanis az összetett szó kétféleképpen bontható tovább. Egyrészt „Magyar rulez”, másrészt „Magyarul ez”. Ez utóbbi humorosan utal a nyelvművelés egyik gyakori témájára, az idegen szavak használatára. A honlap elején ez Internet változatos és új nyelvezetére utaló mottó található, mely így hangzik: „Elfelejttem olykor-

¹⁶ A *Magyarrulez* az *iNterNeTTo* nyelvújító fóruma; honlapcíme: <http://alag3.mfa.kfki.hu/dcsabas/velemeny/inetto/ujmagyar.htm>

olykor, nem tudhat még újmagyarul, ez az atom-ókor...” (MZ/X). A *rulez* hangalakja szolgált mintaként a *tutez* melléknév létrejöttéhez. Ennek a szónak a jelentése 'nagyon jó, rendkívüli' és a *tuti* ('nagyon jó') és a *rulez* szavak vegyüléséből keletkezett. Még mindig a túlzófoknál maradván az angol *cool* szót is gyakran használják *szuper* jelentésben. Például: *Minden nagyon szép, minden nagyon cool, minden nagyon rulez*. Szlengszónak tekinthető az *ász* is, ami szintén *nagyon jól* jelent, s ugyanezt jelentik még a *króm*, a *frankó*, a *brill*, a *káv*, a *kakaó* és az *állat* szavak is. Létezik még egy szlengformula, a *jól*, amelyet szinte mindenre lehet használni, például: *elolvastam, jól; megvettem, jól; köszönöm, jól*. Egyik adatközlőm hívta fel a figyelmemet az Interneten szokásos szlengszóalkotási módra, arra, hogy az angol kifejezés kiejtésének mintájára rövidített szóalakokat hoznak létre a felhasználók. A *cool* esetén ez például: *kewl, ql*, de a szót sokszor fonetikusán is írják: *kül*. Ezek a másképp írt formák kiejtve ugyanúgy hangzanak, mint az eredeti szó. A *cool* angol fosztóképzős alakjai: *uncool, unkewl*, s ezek jelentése 'nem jó'. Hasonlót jelent az angol *to suck* 'szívni' igéből kialakított *suxx* szó is: rossz, gyengét, silányat. Gyakori a Neten egy jiddish eredetű átokszó is, amely *szart* jelent, ez a *drek*. A fenti példák is mutatják, hogy a betűjelest kihasználó angol szavak gyakoriak az internetes szlengben. Ezek egyfajta betűjeletvénynek is tekinthetők. Ám szerencsére nem csupán az angol kifejezések kerültek át hozzánk, hanem magyar szavakkal is játszadoznak újabban a felhasználók. Tipikus magyar internetes szó a szóelvonással keletkezett *zsé*, amely a *zseton* szó első, *zs* hangjának kiejtésével keletkezett.

Az internetes szlenghez tartoznak továbbá a *cracker* és a *hacker* szavak is. A két kifejezés rokon értelmű, azt jelentik, hogy 'betörő, kódfeltörő, titkosított hálózati rendszerekbe illegálisan behatoló egyén'. Árnyalatnyi különbség van köztük, a *cracker* talán durvább, gátlástalanabb kódtörőt jelent. A *hacker* olyan betörő, aki kárt nem csinál, nem lop adatokat, hanem csupán hobbiból tör föl rendszereket; szokás rá a *decker* szót is alkalmazni. Egyik adatközlőm szavaival élve: *a hacker a hálózat napszámosa*. A szavak az angolban képi jelentésűek, hiszen a *hack* ige 'betör, bezúg, becsákányoz' jelentésű, a *crack* pedig hangutánzó szó, és 'tör, betör, feltör' az értelme. Magyartított változatuk a *kódfeltörő* is használatos, sőt, még a *betörő, törő* is, ám legszemléletesebbek az *adatháborító*, a *konzolkalóz* és a *zsoké* szavak. Magára a folyamatra pedig a magyarosított *hakkolás* szót használják. Adatközlőimtől tudom, hogy az a felhasználó, aki állandóan csak játszik, az a *gamelamer*; míg a *lamer, láma, lammer, lama* a kezdő felhasználót jelenti, ezzel pedig szembeállítható az *alfa csákó*, aki nem más, mint a legnagyobb technikai szaktudással rendelkező egyén. A *bitsoké* szó pedig a programozót jelöli, aki *fújja a kódot*, vagyis programozik. Előfordulhat, hogy a *bit-*

zsoké basztatja a csótányokat, vagy éppen keni a majmot; sztenderdre lefordítva az előbbi kifejezés azt jelenti, hogy apró, de annál bosszantóbb hibákat keresgél a programban; míg az utóbbi szó szerkezet jelentése: 'aránytalanul sok időt fordít a programozásra'. Ha egy program jól működik, akkor szlengezen szólva *művik*, vagy egyszerűen csak *fut*. Ha viszont sok gond van vele, akkor a programozó akár *cyberpszichózist* is kaphat, vagyis belebetegedhet a problémába, mire kijavítja a *dokumentálatlan extrát*, illetve a *bugot*, vagyis a programhibákat. A Hálózaton a megmagyarázhatatlan jelenséget *Gibsonnak* nevezik. A különféle hardverekre és szoftverekre is vannak találó szlengeznevezések. Adatközlőim az alábbiakkal ismertettek meg. A *csótányirtó* a nem túl fontos, de jól működő program neve, míg *papírmehezéknek* a tönkrement apró hardvert hívják, a *horgony* pedig a dögnehez, használhatatlan hardver neve. A *jég* a biztonsági szoftver, a *jégtörő* pedig a jég feltörésére használt illegális szoftver. A filléres és rosszul megírt program elnevezése *szombat esti speckó*, míg a *hackware* a neve az amatőrök által írt, de igen profin működő szoftvernek. A *netsütire* magyarított *cookie* pedig olyan kis programot jelent, amelyet az internetezés közben kap a gép. Magára a számítógépre is kaptam szlengszavakat: A *nagyvas* a nehéz, ormótlan számítógép neve, míg a *pucér fém* a programok nélküli számítógépet jelöli, a zárt gépet pedig *kékfüst* névvel illetik. A *nukizás* a számítógép teljes elrontásának neve, vagyis amikor „hazavágják a rendszert a perifériákkal együtt”, s *elszáll a gép*. Ha pedig valaki az életében először vásárol számítógépes holmit, akkor nem tesz mást, mint *bechipezi magát*.

Az Internet szlengjét leginkább az elektronikus levelezéseknél és a társalgócsatornákon történő beszélgetések alkalmával leshetjük el, ahol a nyelvi elemeken túl a mosolykódok és a rövidítések használata is gyakori.

Az elektronikus levelezés

A hálózati kommunikáció alapvető formája az elektronikus levelezés, melynek két módja van: az egyik a páros levelező kapcsolat, a másik pedig a csoportos levelezés. Ezzel a témával kapcsolatban is egész kérdéscsoportot állítottam össze adatközlőimnek. Arra voltam kíváncsi, hogy mik azok a sajátosságai az e-mailhasználatnak, amelyek eltérnek a normál postai levelezéstől, hogy milyen nyelvi formák használatosak, és hogy föllelhetők-e a hagyományos levélformák vagy azok módosított változatai. Érdekelt továbbá az is, hogy mennyire befolyásolja a címzett a fogalmazási módot, s hogy vajon betartják-e az elektronikus levelezésben a nyelvhelyességi és helyesírási szabályokat a levélírók. Arra is kíváncsi voltam még, hogy adatközlőim

szerint milyen előnye van az e-mailnek más kommunikációs eszközökkel szemben.

Adatközlőim mindegyike jó dolognak tartotta az elektronikus levelezés meglétét, s az alábbi előnyöket sorolták fel: gyorsabb, mint a postai levél; olcsó; nem időhöz kötött; sokféle állomány és szöveg csatolható hozzá; egyszerű és hatékony az üzenettovábbítás. Nagyon tetszett egy középkorú hölgy válasza, aki azt írta, hogy „kényelmes, mert így nem kell állandóan a postást várni, illetve nem kell a postára hordani a leveleket”.

A válaszokból egyértelműen az derült ki, hogy az e-mailek nyelvezet nagymértékben eltér a postai levelek nyelvhasználatától. Ez alól csupán a hivatalos levelek képeznek kivételt, amelyekben igyekeznek betartani az udvariassági formákat és a megfogalmazásmódra is ugyanúgy ügyelnek. Viszont még a hivatalos e-maileknél is gyakori az ékezet nélküli betűk használata. A magánleveleknél pedig nem fordítanak annyi időt és gondot a nyelvi megformálásra, mint a normál postai levelek esetén, s így gyakran nyeglének és pongyolának tűnik a szöveg.

Az elektronikus levelezésben a lezser stílus a divat. A levélírók rendszerint nem törődnek a helyesírással, az ékezetes betűkkel, a központozással, sok esetben a grammatikai, nyelvhelyességi szabályokkal sem, s az e-level gyakran híján van az írás logikai fegyelmének is, viszont indulatokban rendkívül gazdagok ezek az írásművek. Adatközlőim elmondták, hogy viszonylag gyakran kapnak rossz helyesírású és hibás nyelvi stílusú leveleket, s bevallották, hogy bizony sokszor ők maguk sem ügyelnek a megfogalmazásra. A gyors gépelésből pedig elütések, illetve helyesírási hibák származnak, amelyeket azonban a levélírók nem tartanak súlyos vétségnek; egyikük szavával élve „az a fontos, hogy átjön az üzenet”. A magánleveleknél megfigyelhető egy olyan nyelvezet kialakulása, amely szinte közelebb áll a szóbeli, mint az írásbeli kommunikációhoz. Ez a felgyorsult tempójú nyelvváltozat meghökkentő, új megoldásokat alkalmaz, például rövidítéseket, szlengszavakat, érzelemkifejező szimbólumokat (smileykat). S mivel az e-mailezés főként a diákok kedvenc időtöltése — bár nem kizárólag az övéké —, a dinamikus, újszerű fordulatok, kifejezések főként általuk kerülnek át a diáknyelvbe, illetőleg a köznyelvbe.

A postai levelektől tehát merőben eltérő nyelvhasználat figyelhető meg az e-levelleknél. Érthető a különbség, hiszen egyfelől a közeg teszi az üzenetet, vagyis a hordozó meghatározza a megfogalmazás módját. Az e-maileknél a hagyományos levélformák módosult változatai figyelhetők meg. A legtöbb levelezőrendszernél, illetve programnál (pl. freemail, freestart) külön sor van még a levél előtt, amely a címzett és a küldő e-mailcímét tartalmazza, valamint a tárgyat. Egyik informátorom mondta el, hogy ha na-

gyon rövid az üzenet, mondjuk belefér az egész egy sorba, akkor maga a levél meg sem íródik, helyette a tárgy sorban kap helyet a rövid üzenet, pl. *bocs, kénsni fogok fél órát a randiról*. Mivel ezek a levelezőprogramok automatikusan dátumozzák is a leveleket, ez is elmarad a levél aljáról és a hely megjelölése is. Gyakran pedig nem a levélben magában kap helyet a megszólítás vagy a köszönési formula, hanem a tárgy sorban. A legkülönbözőbb megszólítási formákat használják a spontán e-levelekben, sőt az is előfordulhat, hogy el is marad a megszólítás. Ám azért az íratlan szabályrendszer szerint illik, hogy tartalmazzanak ezek a levelek is megszólítást, illetve elköszönést. Akkor maradhat csak el a megszólítás, ha az üzenet olyan tág körnek szól, hogy már nehéz lenne megválasztani a helyes formát, illetve nagyon közeli barátok esetében is hiányozhat e formula a levél elejéről. Az elektronikus levelek nyelvhasználatában sokkal több köznyelvi formát alkalmaznak, mint a csetelés során. Teljesebb és egyértelműbb mondatokat is írnak, hiszen nincs alkalom az azonnali visszakérdésre. Összességében megállapítható tehát, hogy az e-mail szövegekben a helyesírás, a stílus és a megformálás másodlagos tényező, s mivel az elektronikus levél személyes, nem nyilvános, ezért szabadabban fordulnak elő az egyéni nyelvi formák. Internetes szlengelemek, rövidítések, smileyk tarkítják e leveleket, amelyek sajátosságairól dolgozatom más fejezeteiben ejtek szót.

A társalgócsatornák és levelezőformák nyelvhasználata

Az Interneten a társalgócsatornák segítségével lehetőség nyílik a kétirányú, on line kommunikációra. Vagyis arra, hogy egymástól távol lévő emberek tudnak egymással írásban „beszélgetni”, s a másik megjegyzésére azonnal reagálhatnak. A beszélgetőforumok, csevegőcsatornák angol neve a *chat*, amelyet szokás magyarosan *csetnek*, illetve *csatinak*, *csatornának*, *drótnak* is nevezni, de hallottam már rá a *társalgó* és a *fórum* szavakat is. Azért vehetett a *chatelés* (*csetelés*, *csatizás*, *csevi*) kifejezés gyökeret a nyelvünkben, mert a *beszélgetés* szónál rövidebb, a *csevegés* szóval pedig egyező hosszúságú, s hangalakja felidézi az emberi csacsogást. Szintén beszélgetés jelenésben használják az internetezők a *talk(olás)* szót, valamint az *IRC* mozaikszókból képzett *iercezés*, *ircezés*, *ircelés* kifejezéseket. Az *IRC* angol rövidítés, feloldása: *Internet relay Chat*, jelentése pedig 'Internet által támogatott csevegés.' A mozaikszó tehát azt a kommunikációs eszközt takarja, ahol több személy egy kialakított csatornán társaloghat. Számos angol nyelvű parancs kötődik ehhez a beszélgetési módhoz, például *msg*, *ban*, *kick*, *bot*, *op*, *join*, *DCC*.

Bár informátoraimtól is kérdeztem jópár dolgot a kérdőív segítségével a cseteléssel kapcsolatban, de a társalgócsatornák nyelvezeténél nem hagyatkoztam csupán az adatközlőim példáira. Ugyanis ez volt az a nyelvhasználati mód, amit önállóan is kitűnően tudtam tanulmányozni a különféle beszélgetőforumokra történő belépéssel és az ottani aktív részvétellel. Így nem maradtam passzív megfigyelő, hanem lassanként én is elsajátítottam ennek a beszélgetési formának a szabályait, a szokásos és divatos szófordulatait, szlengkifejezéseit. Én is élénken részt vettem tehát a virtuális beszélgetésben. Csevegéseim alkalmával az alábbi helyeket (szlengesen szólva *csatornákat*, illetve *szobákat*) látogattam meg az Interneten:

<http://www.chat.hu;>

<http://www.noklapja.vnu.interwarwe.hu/index;>

<http://www.im-net.hu/chat.htm;>

<http://www.uno.hu/chat;> [http://chat.index.hu.](http://chat.index.hu)

Amikor az Interneten gép előtt ülök megszállottan csevegnek, az írásos dialógus megtartja a szóbeli párbeszéd sajátosságait. A beszélgető felek gyakran szavakból és félmondatokból is megértik egymást. A fórumokon megjelenő szövegekre jellemző, hogy gyorsak, informatívak és nem tartalmaznak redundáns elemeket; a gyorsaság azonban néha az érthetőség rovására is megy. A szövegalkotás gyorsaságát és rövidségét egy külső, anyagi szempont is meghatározza: az, hogy az emberek a telefonszámla terhére beszélgetnek. A felpörgetett nyelvet és a felgyorsult életempó okozta nyelvi jelenségeket összefoglalóan turbónyelvnek¹⁷ nevezhetjük.

A beszélgetőcsatornának sajátos szokincsek van, sőt önálló, kialakulóban lévő normájuk is. Ez a norma nem más, mint a *netikett*, vagyis a *hálózati etikett*¹⁸. Ez az Internet illemszabályaira utaló kifejezés, amely a hálózati kommunikáció és magatartás szabályait jelöli. A netikett szabályai illemaximáknak is tekinthetők. Olyan íratlan szabályok tartoznak ide, mint például: ha valaki belép egy társalgócsatornára, vagy bekapcsolódik egy fórumra, akkor illik köszönni. Ha ezt elmulasztja a többiek kiközösítik, azaz vele nem társalognak. Ugyanílyen maxima az is, hogy elbúcsúzásakor is illik köszönni, továbbá, hogy nagyon személyes, intim dolgokat az ember nem a teljes cset előtt tárgyal, hanem átvált személyes üzemmódra (privátra), s csak a címzett fogja látni a közleményt. Ha valaki csupán kétszemélyes beszélgetést akar folytatni, gyakran ezt a kérdést teszi fel a cseten: *Akar velem valaki privizni? Szeretnél velem dumcsizni?* Szintén a hálózati etikett körébe tartozik az a szabály is, hogy nem illik a beszélgetőpartnert hirtelen nagy

¹⁷ A turbónyelv fogalmát egy holland nyelvész, Jan Kuitenbrouwer alkotta meg, idézi Balázs Géza 1998: 69

¹⁸ Lásd például <http://web.interware.hu/erka/netikett.htm>

mennyiségű szöveggel vagy egyéb karakterhalmazzal elárasztani, ez ugyanis gátolja a kommunikációt. Azt is mondhatjuk, hogy a netikettnek két alapvető, tágra megfogalmazott maximája van: 1. a kommunikációs nyelv ne zavarja a megértést és 2. tegyen eleget bizonyos etikai szabályoknak. Az egyik Internetszolgáltató honlap¹⁹ készítői *Viselkedési minták és elvárások (tömören)* címmel bővebben is megfogalmazták a felhasználók felé irányuló elvárásaikat. *Amiit szívesen veszünk* címszó alá ezeket gyűjtötték: „*ha jól érzed magad; viccelsz (ésszerű keretek között, nem más kárára); udvarolgatsz; jó hatással vagy a többiekre; figyelsz és okos kérdéseket teszel föl; köszönsz belépéskor és távozáskor; értelmesen szólsz hozzá a témákhoz; nem maradsz hallgatag csöndes homályban ittléted alatt*”. A másik oszlopba az *Amiit nem veszünk szívesen* dolgok kerültek: „*floodolás (elárasztás); másik csatorna nyilvános reklámozása; idegességed nyílt csatornán való levezetése; mások szidalmazása; káromkodás, trágárkodás; ASCII grafikus ábrák megjelenítése; többek egyöntetű kérésének való ellentmondás; nyilvános csatorna teszt-célokra való használata; a gép benthagyása a csatín vagy csak hallgatás*”.

Az alapvető emberi udvarassági és érintkezési normákat tehát az Interneten is be kell tartani. A netikett kialakításában döntő szerepet játszott az egyetemi ifjúság, a fiatalok önkifejezési vágya, valamint a kommunikáció szabadsága. Ez teszi lehetővé, hogy ellenőrzött keretek között folyjon a társalgás, s ne váljon kaotikussá a Világhálón történő kommunikáció. A netikett magában foglalja a bevett szlengkifejezéseket, az üdvözlési és búcsúzási formákat, a nyelvi fordulatokat, s a még megtűrt testesebb szavakat. Íratlan normaként telepedik rá az Internetre, s az ötletes nyelvi fordulatokat támogatva segít korlátozni annak nyelvhasználatát. A közvetlen hangvétel és az általános tegeződés is e szabályokhoz tartozik. Adatközlőim közül azok, akik csetelnek, kivétel nélkül azt válaszolták, hogy kizárólag tegező formákat használnak az internetes kommunikációjuk során. Az az elfogadott vélemény tehát, hogy bárki tegezhet bárkit, korra, nemre és foglalkozásra való tekintet nélkül. A Világháló tehát lassanként tegeződővé válik, bár akadnak nem tegező formák is a Net világában. Ez a felemás nyelvhasználati mód, az, hogy egyes hirdetések és híroldalak tegeznek bennünket, míg néhány magáz, bizonytalanságot idéz elő. Bár adatközlőim helyesnek és követendőnek ítélték meg az általános tegeződés terjedését a Világhálón, én, személy szerint — fiatal korom ellenére is — konzervatívabb vagyok ennél. Úgy gondolom, levelezés és csetelés esetén is jó lenne tekintettel lenni a valós viszonyokra, és be kellene tartani a hétköznapi életben használt nyelvi tiszteletadási formákat. Elég visszás számomra, hogy például egy egyetemi tanárt

— csak azért, mert az Interneten folyik a kommunikáció — tegeznek a hallgatói. Számomra a magázódás, még most, az informatika és a virtuális valóság fénykorában is tiszteletet, megbecsülést, különbséget fejez ki, s hozzátartozik a nyelvi illemhez. Különösen a még kialakulatlan nyelvi kompetenciájú gyermeknél tartom veszélyesnek ennek az általánosan tegeződő formának az elterjedését, hisz a mindennapi életben ez nyelvhasználati konfliktusokhoz vezethet, és mintává válva nyelvi zavart okozhat egy olyan társadalomban, amely különben sinces teljesen tisztában a tegeződés, magázódás és a megszólítás kérdéseivel.

Külön netikettje van a társalgócsatornára való belépésnek, s az onnan történő kilépésnek is, valamint sajátos, internetes nyelvi fordulatokkal, azaz az előzőekben már ismertetett szlenggel találkozhatunk itt. A kérdőíven adatközlőimtől a beszélgetőforumokon használatos kifejezések felől érdeklődtem, továbbá arra is kíváncsi voltam, hogy a „virtuális valóság”-beli társalgásaik alkalmával saját nevükön mutatkoznak-e be, s ha nem, akkor milyen álneveket, fantázianeveket választanak.

A kezdő- és záróformulákkal (tehát a bejelentkező köszönésekkel és a búcsúzásokkal) kapcsolatban megállapítható, hogy a hétköznapi életben használatos köszönésformák ebből a kommunikációs térből szinte teljes mértékben kiszorulnak. Itt ugyanis nem a *jó reggelt*, a *jó napot*, az *üdvözlöm*, az *örülök, hogy látlak*, a *viszontlátásra* és társai a használt köszönésformák, hanem sokkal rövidebb, szlengszerű üdvözlések dominálnak itt. Például: a *viszontlátásra* jelentéstartalmát a *csákány*, *csákó*, *csá* szavak fejezik ki. A *szia* itt *hali*, *hi*, *hijja*, *hello*, *csiao*, *tsá*, *szasz*, *szal*, *hy*, *ccsa*, *pussz*, *bye*. Létezik egy rövid üdvözlés is, a *re*, amelyet akkor használnak, ha valakivel viszonylag rövid idő után újra találkoznak, jelentése leginkább a *szia megint*-tel adható vissza. A *re*, illetve hosszabb változata a *rer* és a *rere* az angol *returned* ('visszatért' jelentésű) szóból rövidült. Gyakran azzal indokolják meg a beszélgetőpartnerek a csatornáról való gyors kilépést, hogy *be vannak havazva*, vagyis rettentően elfoglaltak. A trágárságtól azonban a Világháló sem mentes. Gyakori jelenség sajnos a beszélgetőforumokon a káromkodások és a trágárságok alkalmazása, bár azért valamennyire ellenőrzött keretek között zajlanak ezek a társalgások, s ha valaki rendszeresen káromkodik, akkor az operátor (szlengszóval élve a *csatornafőnök*) vagy a rendszergazda (*root*, *guru*, *supervisor*, illetve humoros magyarítással élve a *szupervigyor*) kitilthatja (*kidobhatja*, *kibannolhatja*) az illetőt a csatornáról (szlengesen szólva *kirúgja a csatiról*, *kirúgja a szobából*, *kirúgja a csetről*, *mert fagy*). Ennek elkerülésére a fiatalok alkottak néhány új szitokszót, amelyek hangalakjukkal ugyan felidéznek az eredeti káromkodást, mégis ötletesebbek, humorosabbak ezek a szavak annál, semhogy a használatuk mi-

¹⁹ Lásd <http://www.freestart.hu/szorakozas/jotanacsok.jsp>

att megrovásban részesülnének a beszélgetőfórumokon. Pl.: *vazze, vazzeg, vazzer*, illetve *bakker, bakkerkulcs, bazger, bazzeg*. A *bukker* szó pedig a *bunkó* eufemisztikus változata. Kedvelt megszólítási formák a *chaten a dude, dood, duded, dudez* szavak is, amelyek magyarul leginkább a *fickó* szóval adhatók vissza, illetve gyakori a bizalmas stílusértékű *csumba* szó is, amely *havert, pajtást* jelent. Argó ízűnek érezhető a *gáto* szó, amely *menő fuzont* jelent.

Kérdőívem alapján elmondható az is, hogy mind a fiatalok, mind pedig az idősebbek nagyon ritkán jelentkeznek be saját névvel a csevegőcsatornákra. Teljes nevet szinte soha nem használnak, a keresztnévüket azonban néhányan megtartják [én például a keresztnevemen (*Anita*) szoktam bejelentkezni, ha még nem foglalt az a név, vagy pedig a szülővárosom, *Ózd* névével]. A leggyakoribb viszont az, hogy a felhasználók fantázianeveket választanak, esetleg ugyanazon a fórumon többet is. Így meg tudják őrizni a névtelenségüket, személyiségüket sem kell felfedniük, viszont bármilyen témához hozzászólhatnak, s a többféle néven egyszerre történő beszélgetés lehetőséget biztosít arra, hogy egy szerepet vegyenek fel, s ne a saját személyiségüket kelljen viselniük. Egy kislány ezzel kapcsolatban azt mondta, hogy azért kénytelenek a csetelők álneveket választani, mert keresztnévvel igen ritkán lehet bejelentkezni, mert legtöbbször az a név már foglalt. Így olyan nevet kell kitalálni, ami minél fantáziadúsabb és a többieknek még nem jutott eszébe. Az internetezők álnévválasztását vizsgálva azt állapítottam meg, hogy ezek a nevek rendszerint rövidítések, becenevek, vagy épp humoros, játékos vagy meghökkentő fantázianevek. Nem törődnek a felhasználók azzal sem, hogy a tulajdonneveket nagy kezdőbetűvel kell írni, sokkal gyakoribb — valószínűleg az egyszerűsége miatt — a kisbetűs nevek választása. Például 2001. július 24-én délelőtt a következő névvel voltak bent emberek a <http://www.chat.hu> oldal [contour.net](http://www.chat.hu), illetve a [chat.hu](http://www.chat.hu) csatornáján: *dk doky; füvek; Jucmólék; ozd; silvertears; Rendessrác; salma; szne; mákosguba; kibog; terpi; röhej; kicsi agyas; varázspálca; csillagvirág; CyberMacs; Kerestél?; szép és szöke; atis21*.

A magánleveleknél és a társalgócsatornáknál is megfigyelhető, hogy az emberek a gyorsaság és az egyszerűség miatt nem használnak ékezetes betűket, valamint gyakran a kis- és nagybetűket sem különböztetik meg. Az ékezetes magánhangzókat egyes felhasználók két ékezet nélkülire bontják, mint a táviratoknál szokás, így azonban a szavak olvasása az íráskéjük miatt bonyolulttá válik. Másik megoldási mód az ún. repülő ékezetek használata, vagyis amikor a magánhangzók után tett aposztróf, kettőspont, illetve idézőjel helyettesíti az ékezeteket. Ez is viszonylag bonyolult, így a legtöbben inkább a sima, ékezet nélküli írást választják. Elsőre furcsa lehet ez a kommuniká-

ciós mód, de aki sokszor megfordul az ilyen fórumokon, illetve sokat talkol, vagy sok elektronikus levelet ír, illetve kap, az hamar megszokja a dolgot. Néha azonban félreértésekre adhat okot ez a nem egyértelmű írásmód. Ezt mutatja például Csányi Jánosnak²⁰ *Az internetnyelv csalafintaságai* című gyűjteménye. Ebből idézném a két kedvencemet: „Csengetett, hogy leolvasa a fogyasztasomat, de nagyon rosszkor jött a *gazember*.” A másik pedig: „A fegyor egy fegyenc megszokese utan: Hat ez bizony *meglepett*.” Az ékezetnélküliséggel párosul, hogy a beszélgető felek gyakran a humor, a poén kedvéért szinte akarattal írnak helytelenül. Ilyen mondatokra gondolok, mint például: *Aggyá má ötletet, micsinájjak*. A példa azt mutatja, hogy olyan esetben is az erőltetett fonetikai írásmódot alkalmazzák, amikor az nem illik az írott szöveghez. Egyéb példák erre a jelenségre: *asszem (azt hiszem); tanács+ (tanítsd meg); emléxel (emlékszel); majkésőbbcsinájjuk+ (majd később csináljuk meg); lax (laksz); nemtom (nem tudom); sztem (szerintem); mber (ember); axió (akció)*. Adatközlőim közül néhány középiskolás azt mondta, hogy ők maguk élvezik az ilyen írásmódot és ezt az alsóbb szintű társalgási stílust, bár tudják, hogy nem ez a norma. Azt szeretik benne igazán, hogy ilyenkor büntetlenül eltérhetnek az előírt és bevett formáktól. Az idősebb informátoraim már teljes mértékben helytelenítették ezt a fajta írás- és nyelvhasználati módot. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy a fiatalok lázadása, kitérés vágya ölt testet az ilyen megnyilatkozásokban.

További szemléletes és meghökkentő fordulatok még az internetezők állandósult szókapcsolatait, valamint a metaforikus kifejezéseket. Az internetes állandósult szókapcsolatok nem a megszokott formájukban és jelentésükben szerepelnek, hanem szokatlan szövegkörnyezetben, leginkább képzavarosan. Pl.: *a megette, mint szódás a lovát* alakulat az *elverte, mint szódás a lovát* szóláshasonlat egyéni variálásával alakult ki. Az ilyen variációk nyelvhasználati hibának minősülnek, viszont a szándékos változtatás önálló, sajátos stílusértéket képvisel. A *netcápa netcápanak farkasa* mondas is az Internetről származik, s az ismert szólás (*ember embernek farkasa*) átalakításával keletkezett. Az is gyakori, hogy ismert idézeteket, szállóigéket vagy éppen közhelyeket módosítanak. Például: *a távolságot mind üveggolyót letöltheted*; illetve *a kalandorok kíméljenek!* közhely analógiájára keletkezett a *kalandorok kattintsanak!* szókapcsolat. A *pálfordulás* kifejezés mintájára ugyanazzal a jelentéstartalommal telítve pedig megalkották az Interneten a *bitfordulás* szót. Állandósult szókapcsolat az eredetileg csak a szaknyelvben használt *bebillent egy flaget* kifejezés, ami azt jelentette, hogy valaki meg-

²⁰ Csányi 2001

változtat egy értéket. A mindennapi életben azonban a *felhúzza magát*, illetve *dühös lesz* kifejezések szinonimájaként is használják.

Érzelekmifejezés a Hálón a mosolykódok segítségével

Az Internetet használók szlengejéhez nem csupán a leleményes szóalkotások, a rövidítések és a turbónyelv tartozik hozzá, hanem a különféle érzelkmifejezési módok is. A Világhálón folytatott beszélgetések jellemzője az, hogy a társalgó felek nem látják egymást. Ennek ellenére mégis lehetőségük van nemverbális jelzések (mimika, intonáció) közvetítésére is. Sokan használnak kis ASCII²¹ szimbólumokat, amelyeket tréfás közleményre utaló jelzéseknek, *mosolykódoknak*, *mosolygóknak*, angol terminussal élve pedig *smileyknak*, *smilieknak*, vagy érzelmet kifejező jelzéseknek, *emoticonoknak* neveznek. Ezek olyan karaktersorozatokat, amelyeket úgy kell nézni, mintha az ember jobb keze felől lenne a monitor alja. Tehát ezeket akkor tudjuk megfejteni, ha gondolatban 90 fokkal elforgatjuk őket, és figyelembe vesszük, hogy a kettőspont a szemet, a vízszintes vonal az orrot, a zárójel pedig a száját jelöli. Ekkor egy kis képzelőerővel egy arcot lehet látni, pl. :-))). A szimbólummal kifejezett érzelm mértékét az utolsó karakter többszöri ismétlésével lehet növelni, vagyis az előbbi szimbólum egy nagyon mosolygós arcot jelölt. A mosolygók tehát olyan, írásjelekből összeállított meta-kommunikációs eszközök, amelyek az írt szöveggel párhuzamosan próbálnak átadni valamilyen információt a közlőről. Ezeknek az alapjeleknek a felhasználásával és további jelek bevezetésével szinte végtelen számú grimaszoló betűarcot állíthatunk elő, s egész karakterterminált (internetes szóösszerántással élve *karakterminált*²²) alkalmazhatunk kommunikációnk során. A mosolykódok használatát leginkább a magánjellegű levelezések, továbbá az IRC-zés és a csevegés során volt alkalmam megfigyelni, illetve használni, valamint a mobiltelefonok szöveges üzeneteiben, az SMS-ekben. A csevegőcsatornás beszélgetéseimkor nem kérdeztem rá partnereimtől nyíltan ezeknek a karaktersorozatoknak a funkciójára, viszont rengeteg arcocskát sikerült ellesnem tőlük. A kérdőíven azonban szerepelt egy kérdés arra vonatkozóan, hogy miért használják szívesen ezeket az írásjelsorozatokat a felhasználók. A legtöbben az érzelkmifejezést adták meg indokként. Egyik adatközlőm szerint: a smiley-k segítenek bizonyos dolgokat írásban kifejezni, illetve lerövidíteni, s így élvezetesebbé teszik a mondanivalót. Tőle

²¹ Az ASCII angol rövidítés, a feloldása: American Standard Code for Information Interchange (jelentése: az információeserére vonatkozó amerikai sztenderd kód).

²² A napokban jelent meg Karakterminál címmel egy könyv, amely ötletes SMS üzeneteket tartalmaz. Ezekben szintén felhasználják az általam bemutatott szimbólumokat.

származik az a gyerekmondóka átalakításával alkotott mondás is, hogy: „pont, pont, vesszőcske, készen van az arcocska”. Egy másik adatközlőm azt válaszolta, hogy ezek jó kiegészítői az írás nem verbális jeleinek. Felmérésem alapján megállapítható, hogy a legszélesebb körben használt mosolykód a mosolygó arcocska, vagyis a :-) és a szomorú arcocska, vagyis a :-(volt. Ezeket az összes kérdőívkitöltő ismerte, még az idősebbek is. Kérdőíves felmérésemből az derült ki, hogy a düh, gúny, türelmetlenség, elégedetlenség kifejezéseit már csak a sokat „csevegők” ismerik, míg a kiabálás jelzéseként használt csupa nagybetűs írás szintén közismert. A kiemelendő szavakat a szó előtt és után aláhúzással jelölik a beszélgetők, de hangsúlyozásra használják például a * szimbólumot is. A ”.” pedig a bólintást fejezi ki, és azt jelenti körülbelül, hogy itt vagyok, figyelek. Adatközlőimet arra is kértem, hogy az általam definiált érzelkmifejezési módokon túl írják le azokat a mosolykódokat, amelyeket ismernek és rendszeresen használnak az internetes kommunikációjuk során. Így a felmérésem végére egy teljes kis gyűjtemény állt össze. Valamint arra is kíváncsi voltam, hogy hogyan nevezik adatközlőim ezeket a szimbólumokat. Bár szinte mindegyikük, aki használta ezeket a karaktereket, ismerte az angol elnevezéseket, adatközlőim mégis szívesebben alkalmaztak magyar megnevezéseket rájuk. Nekem egy középkorú hölgy által adott kifejezések tetszettek leginkább: *vigyorik*, *vigyorgók*, illetve *vigyorkód*. A legtöbben a *mosolygók*, *mosolykódok* elnevezést adták meg, de írtak egyebet is: *kacagók*, *arcocskák*, *teleszáj*, *kedvjelek*, *jelek*, *figurák*, *ábraarcok*, *érzékek*, *képecskék*. A kapott szimbólumokat az alábbi módon csoportosítottam: vannak olyan arcocskák, amelyek a hangulatokat, érzelmeiket közvetítik elsődlegesen, más kódok a beszélő ismertetőjegyeit, kinézetét adják meg, továbbá léteznek cselekvéseket jelölő arcok is. Valamint kialakítottam még egy egyéb kategóriát is a többi változatos és ötletes szimbólum számára. Íme a piktogramokból álló gyűjtemény:

a) *Tetteket, hangulatokat, érzéseket kifejező személyes arcok*

:-) Ez a leggyakrabban használt alaparcocska a mosolygást, jókedvet és az örömet fejezi ki. Vicces vagy humoros kijelentés esetén is ezt használják. Azt is jelentheti, hogy nem kell teljesen komolyan venni az előtte írtakat. Orr nélkül is lehet írni :) . Sok egyéb variánsa is létezik. Például még vidám arcokra. :-) :) :-> :> :-]. A különböző nevető arcok eltérő mosolyokat jelölnek, az alábbi módon: :-) ha ha; |-) hee hee; :-D teli szájjal nevetés; :-I közömbös mosoly; :-))))))))) tényleg csak vicc; :-7 kényszeredett, fintorgó mosoly; :-i félmosoly; >:-) - kárörvendő mosoly; >:-> - kárörvendő vigyor; >:-) sátáni vigyor; :-) Figyelj, ez nem komoly!; :-j balra mosolygó arcocska.

:- (Szomorúságot, rosszállást, fenyegetést vagy idegességet kifejező arcocska. Ennek is viszonylag sok változata használatos: :- (:< : < :- [: [. A :-< a valóban szomorú arcocskát jelöli. Létezik ún. „nincs túl jó kedvem” arckifejezés is: :-t.

;-) Kacsintó arcocska, melynek sok variánsa ismeretes. Egyik adatközlőm elnevezte „ne üss meg azért, amit mondtam” smileynek. Példák még kacsintó arcra: ;) :- > ; > :-] :]. Kacérkodó vagy szarkasztikus megjegyzés kommentálására is használják őket. >:-> kacsintó és gonosz arcocska; > :- > kombinált kacsintós és ördögi arc, valamilyen sikamlós megjegyzést szokott kísérni.

:'- (Síró arc. Örömeiben is könnyezhet a felhasználó, ennek jele: :'-). Az is elképzelhető, hogy az ember egyik szeme nevet, a másik pedig sír :'->.

Dühös, mérges, haragos arcok (összevonja a szemöldökét) >:- (Van ún. „Ejnye-arc” is :-|.)

Kommentár-arcok: :-? nem értem; :^D nagyszerű, tetszik; :-& meg van kötve a nyelvem; :-X pecsét van az ajkaimon; :-0 Ne kiabálj!; :-S nem tudom, mit mondjak; :-C teljesen kész vagyok; :-S zavaros, összefüggéstelen kijelentést tettem; :-7 fanyar megjegyzés, irónia; <3 szeretlek.

Búcsúzaskor használatos, a beszélgetés végét jelző arcocska: l-l megyek aludni, álmos vagyok.

b) Ismertetőjegyeket kifejező szimbólumok

:-} szakáll; :-> kecskeszakáll; :-{ } körszakáll; :- { bajusz; (:-) kopasz; =:-) hosszú hajú; :-# nadrágtartó; :~ nyakkendő; :-X csokornyakkendő; 8-)8)B-)B) szemüveges, illetve napszemüveges arcok; :-Q dohányzó; :-? pipázó; :-~) náthás arc; <:I ostoba; =^) érdeklődő; :-c lusta; :-\ bizonytalan; :-e csalódott, kiábrándult arc; :-& beszédhibás, szótlan, néma; (:I tojásfejű; @:-) turbánt viselő; {-) masnis; :%)% pattanásos arcú; 8-) szemüveges; >:-< örült; (:)-) bűvár; 8:-) kislány; :-)-8 nagylány; *<:-) Mikulás; +(-:-) pápa; <|-) kínai; C=:-) főszakács; 8:-) varázsló; =:-) punk; :-) — {</: gördeszkás; @C:-) barlangász; (OvO) éjszakai bagoly; d:-) baseball sapkás; [-:-) walkmant viselő; :*) részeg; 8-l bizonytalan. Továbbá léteznek még úgynevezett megarcok is, amelyek viszonylag sok ismertetőjegyet és információt zsúfolnak magukba. Pl. C=}>:*{ }) egy részeg, ördögi séf, elől egy kis hajtincsel, illetve }:^#} dúsz bajszú, kiálló orrú arcocska dupla mosollyal. A megarcocskákat már csak az igazán profi internetezők ismerik, bár még ők sem igazán használják e bonyolult jelzéseket.

Programozó matematikus adatközlőim speciális, eddig általam nem ismert ún. számítógépes arcocskákat rajzoltak nekem a kérdőívre. Ezek az ar-

cok különféle programnyelvekhez (C, C++, Pascal..) kötődnek és azok sajátos karaktereit használják föl az arcocskák megalkotásához. Azaz: {B--} C programozó vagyok; {C++} ++ programozó vagyok; (*:*) Pascal programozó vagyok; C:> MS Dos felhasználó vagyok; :-)[o] Machintosh rajongó vagyok; :-([MS Windowst használók; #3:l Amiga rajongó vagyok; dB-I Dbase-ban vagy Clipperben programozok.

Külön alkategóriát alkottak az ismertetőjegyek csoportján belül a híres embereket utánozó arcocskák: =|:-)= Abe Lincoln; {:-? Sherlock Holmes; (~:-| Gorbacsov; {-:= [illetve /:-=) Hitler; (8-O) Helmut Kohl; |-#o# Stevie Wonder; ÷:-O Michael Jackson; =:-> Ray Cokes (A Music TV műsorvezetője); B^-) Batman; 5:) Elvis; (8-I Roman Herzog; Cl-Í illetve Cl:=)x Charley Chaplin; %\v Picasso; (Z(:^P Napóleon; <{-_-)-> Yoda; (8<| Darth Vader; \$8-> Bill Gates; (.) (.) Pamela Anderson; ? : ^ [Jim Carey; [-:-)_3 Schwarzenegger; :-/7) Cyrano de Bergerac; [-^ (Frankenstein; 8:o) Mickey egér.

d) Cselekvést kifejező arcok

:-@ sikítás, ordítás, visítás; :)ooooo dorombolás; l-l alvás; l-O ásítás/horkolás; :-ss) fázás; :-o csodálkozás; :-x csókolózás; :-* pusztit küldő arcocska; :-P nyelvnyújtogatás; :-9 szájnyalogatás; ?-OO almaevés; >[|] tévé-nézés; :-v „beszélő fej” arcocska; m( )m meghajlás, főcsánatkérés, köszönet; :-S a felhasználó egy összefüggéstelen megjegyzést tett.

A rövidség kedvéért szinte minden arcocskát lehet orr nélkül is írni. Ezek az ún. törpe vagy orrtalan arcocskák. Valamint az egyik balkezes kérdőívkitöltő fiú felhívta a figyelmemet arra, hogy a balkezesek, ha ki akarják hangsúlyozni balkezességüket, akkor úgy írják a mosolykódokat, mintha a bal kéz felől lenne a képernyő alja. Az ő mosolya így nézett ki: (

d) Egyéb kategória

Ebbe a csoportba azokat a szimbólumokat soroltam, amelyek nem arcokat ábrázolnak, hanem tárgyakat, fogalmakat jelenítenek meg. Ezek a következők: állatokat ábrázoló jelek :8) malac; :=8) pávián; 80 béke; (:) kagyló; *)O= osztriga; 3:-) tehén; {-~} oroszlán. Nekem legjobban egy kisfiú által a csevegőcsatornán használt jelzés tetszett. A fiú arra a kérdésre, hogy melyik a kedvenc állata, egyszerűen rajzolt egy macskát. Íme:

<||

:>

<||

Egyéb jelek is adódtak a fogalmak megjelenítésére: :- férfi; >- nő; l-O születés; 8-# halál; 8 végtelen. Tárgyakat is lehet így ábrázolni:

=<((((((((bic)))))))) filctoll; 4== gyertya; *== égő gyertya; *<|<|= karácsonyfa; >(///)< illetve >@< cukorka; (1x01) hamburger; *** / pattogatott kukorica tálban; @>> fagyi; @---- nyalóka; (::[:]) (:[:]) sebtapasz; <[{}] cumisüveg; C[_] kávéshögre; ( )? söröskorsó; c_ / teáscésze: <( )? teáskanna; :(=1 kísértet; ---{--, { @ illetve ~~~<~~~{ @ rózsza; *!:(^)(...) hóember; --o<--< akasztott ember; *<:(O) bohóc; ~:~@ kisbaba cumival; :-[vámpír; (P-(kalóz; [:] robot; >:-) ördög; o:-) angyal.

Sajnos a káromkodás is előkerül a karakterek segítségével a Hálón. A manapság kötőszóként hangoztatott trágár szitokszó jele a következő: -;]==D. Valamint a <8-O jelentése 'Uramisten!'.

Ahogy a példákból is látható, a mosolykódok olykor nem mentesek a redundanciától és a félreérthetőségtől. A redundanciát az mutatja, hogy nagyjából ugyanazt a jelentéstartalmat eltérő szimbólumok is kifejezhetik. A félreérthetőség pedig azt jelenti, hogy sokszor egy arcocskához több jelentést is társítanak a felhasználók. Például a :-X jel egyaránt szerepelt a tetteket, hangulatokat, érzéseket kifejező személyes arcok kommentár arcai közt, illetve az ismertetőjegyeket kifejező szimbólumoknál, valamint a cselekvéseknél is. Az arcocskának tehát egyszer 'csók', másszor 'csokornyakkendő', harmadszor pedig 'pecsét van az ajkaimon' volt a jelentése.

Ez lett volna a mosolykódok használata, melyeknél kicsit talán sokáig időztem. Mivel azonban nem csupán az elektronikus levelezésben és a cselekvések során használják őket, hanem a mobiltelefonok rövid szöveges üzeneteinél is, úgy gondoltam, érdemes részletesen bemutatnom őket. A fenti példák is igazolják azt a megállapítást, hogy alkalmazásuknak csupán a kreativitás szab határt, s mindenki saját stílusa szerint fejlesztheti, alakíthatja a mosolykódokat. S mivel grafikus ikonokról van szó, ezek tökéletesen beilleszkednek nyelvünkbe, nem tekinthetők tehát kilógó, idegen elemeknek, s még mindig sokkal ésszerűbb ezek használata, mint az idegen szavaké. S habár ötletességük és rövidségük nem pótolja a szöveges és személyes érzelmek kifejezést és információátadást, de — egyik adatközlőm szavaival élve — mégis kellemesebb hangulatot és személyesebb jelleget, egyfajta számítógépes humort adnak az internetes kommunikációnak. A mosolykódokon kívül egyébként vannak még más nem verbális jelzések is. Hiszen már maga az íráskép is sugall egy benyomást: a margó, a bekezdés, a sortávolság és a szavak távolsága, a szövegkiemelés, az aláhúzás és az idézőjelek használata mind információközlő tényezők.

Rövidítések

A mosolykódok egyik jellegzetessége éppen az volt, hogy néhány karakter segítségével rendkívül sok érzelmet tudtak közvetíteni, valamint a rövidségük is segítette az elterjedésüket. A csevegő- és levelezőcsatornák másik sajátossága, hogy az emberek igyekeznek informatív, de minél tömörebb és rövidebb közleményeket alkotni. Ennek megvalósításához rengeteg rövidítést is használnak, amelyek szintén az internetes szlengezhöz tartoznak. Az általánosan elterjedt mozaikszavak angol kifejezéseket rejtenek, így ezeket csak az angolul jól tudó és emellett még sokat internetező felhasználók ismerik. Böngészéseim során, valamint az adatközlőim kérdőívei alapján következzenek a leggyakoribb rövidítések. Először az angol mozaikszót adom meg, majd annak a feloldását, végül pedig a jelentést közlöm. Íme: ROTLF

— *rolls on the floor laughing = a földön fetrengnek a nevetéstől*; BTW — *by the way = erről jut eszembe, ha már itt tartunk*; THX — *thanks = köszönöm*; WYSIWYG = *What you see is what you get = azt kapod, amit látsz*; TTYL — *talk to you later = később még beszélünk*; FYI — *for your information = csak hogy tudd*; LOL — *laughing out loud = hangosan nevetni*; AFAIK — *as far as I know = tudtommal*; IMO — *in my opinion = a véleményem szerint*; IMHO — *in my humble opinion = szerény véleményem szerint*; TBT — *talking by typing = beszélgetés billentyűmozgatással*; JAM — *just a minute = egy pillanat*; OTOH — *on the other hand = másrészt*; OIC — *Oh, I see! = értem*; RSN — *real soon now = hamarosan*; BRB — *be right back = mindjárt jövök vissza*; FOMC — *fall of my chair = leestem a székről*; IRL — *in real life = élőben, „ideát”*; WB — *welcome back = üdv újra*; CB — *come back vagy call back = majd kereslek, illetve gyere vissza*; GTG — *got to go = mennem kell*; GB — *hurry back = siess vissza*; NP — *no problem = semmi baj*; CON — *call of nature = hív a természet*; ASL — *age/sex/location = életkor/nem/hely, vagyis hány éves vagy? a fiú vagy lány vagy? illetve a honnan írsz? kérdések egyben*; TIA — *thank you in advance = előre is köszönöm*; EOM — *end of message = üzenet vége*; FAQ — *frequently asked questions = gyakran ismételt kérdések*.

E rövidítések kapcsán is felmerül a számítástechnikához kötődő szavak, szlengek kifejezések magyarításának a kérdése. A fentebb bemutatott rövidítésekkel kapcsolatban egyezik az adatközlőimmel a véleményem, vagyis főlegesen ezeket használni magyar partnerrel folytatott internetes kommunikáció során, hiszen a magyar mondatokból is ugyanilyen könnyen készíthetünk betűszavakat. Én inkább a magyar rövidítéseknek az elterjedését szorgalmaznám. Szerencsére láttam már példát ezekre is. Azok az adatközlőim, akik ismerik és használják ezeket a rövidítéseket, szinte kivétel nélkül fel-

hozták példaként az SZVVSZ = *szerény véleményem szerint* rövidítést. Van azonban más, leleményes magyar betűszók is. Például: GYFK = *gyakran feltett kérdések*; HT = *hamarosan találkozunk*; MJV = *mindjárt jövök vissza*; FL? = *fiú vagy lány vagy?*; MCS = *millió csók*; NSZ = *nagyon szerettek*; ABS = *autóbaleset*; FGY = *faszagyerek, illetve fenegyerek*; JMV = *jobb, mint a valóság*; MI = *mesterséges intelligencia*. A rövidítések gyűjteménye tehát fiatalok alkotása és a világhálózati kommunikáció szokásainak, stílusának egyfajta tükröképe, s remélhetőleg rövid időn belül bővülnek, és széles körben elterjedté válnak majd a magyar mozaikszavak is. Ám nem csupán mozaikszavakat használnak az internetezők, hanem szimpla szórövidítéseket, csonkításokat is. Az alábbi példákat gyűjtöttem erre: *pill* — *pillanat*; *tel* — *telefon*; *ok* — *rendben van*; *privi* — *privát*; például — *pi*.

Játékos szóalkotásként az internetes szlengben gyakoriak a kiejtésből származó, betűrejtvénytelen rövidítések is. Nagy részük angol eredetű, de már magyar alkotások is szép számmal akadnak köztük. Ezek a rövidítések azt használják ki, hogy az angolban a szavak kiejtett változata különbözik azok írásképétől. Ilyenekre gondolok, mint például: *r* — *are* = angol létege, 'van'; *U* — *you* = *te*; *ur* — *your* = *tied*; *y* — *why* = *miért*; *C* — *see* = *lát*; *CU* — *see you*, azaz *viszlát, viszonlátásra*; *l8r* — *later* = *később*; *CUl8r* — *see your later* = *viszlát később*; *sk8* — *skate* = *korcsolya*; *I* — *one* = *egy*; *anyl* — *anyone* = *bárki*; *me2* — *me too* = *én is*; *xs* — *access* = *elérés*; *pls, plz* — *please* = *kérlek (légyszí)*; *IC* — *I see* = *látom / értem*; *thx* — *thanks* = *köszönöm*; *ppl* — *people* = *emberek*; *oks, ox, oki* = *oké, rendben van*; *4U* — *for you* = *neked, részedre*. Az előbbi példák is mutatták, hogy gyakori a számok játékos felhasználása az ilyen rövidítéseknél. A szavak efféle alkotásmódja átszűrődik a magyar nyelvbe is, s ennek következtében játékos, ötletes magyar szavak, szórejtvények is születnek. Adatközlőim az alábbi példákkal ismertettek meg: *66ós* = *hathatós*; *5let* = *ötlet*; *lveleg* = *egyveleg*; *2ség* = *kétség*; *6almas* = *hatalmas*; *1xü* = *egyszerű*; *lütt* = *együtt*; *csinál6od* = *csinálhatod*; *mindl* = *mindegy*; *7fő* = *hétfő*; *láltalán* = *egyáltalán*; *kar#csony* = *karácsony*; *RIA* = *eredj a...*: a meg ígékötő helyett előszeretettel használják a + (összeadás) jelet; *+6ott* = *meghott*.

A köznyelvi válás folyamata

Az Internetet használók kommunikációja bizonyos tekintetben elkülönül a köznyelvi normától, ám ennek az új kommunikációs formának a jegyei a hétköznapi nyelvhasználatunkban is egyre inkább megfigyelhetők. A számítástechnikai szakkifejezések és szlengszavak szinte észrevétlenül lopják be magukat a mindennapi beszédünkbe. Az Internet nyelvéhez sokan hozzá-

férnek, sokan használják, sokan fogadják be, ezért a köznyelvi hatásuk a tömegkommunikációs eszközök nyelvi hatásához hasonlítható. Tehát nemcsak az Interneten, a szaksajtóban és a technológiai irodalomban jelenik meg a számítógépes és hálózati zsargon (angolosan a *netspeak*), hanem részévé válik a mindennapi társalgásnak is. A számítógéphez kötődő szavak közül egyrészt a szakkifejezések szivárognak be a hétköznapijainkba, néha akár új jelentéssel is telítődve, s az eredeti angol szakszavak mintájára sok ötletes magyar szó is keletkezik. Másrészt viszont az Internetet használó réteg alakítja ki a saját, egyéni nyelvhasználatát, amelynek humoros újításai főként a fiatalok körében terjednek el.

A sztenderd magyar formáktól való eltérés a legszembevetőbb sajátossága az Internetes kommunikációnak. Az internetezők közlései a köznyelvi elemeken kívül rengeteg számítógépes szakkifejezést tartalmaznak, de ami furcsa, hogy ezeket új, a szakmaitól eltérő jelentésben használják. S az internetes zsargon azért is fontos, mert egyre nagyobb arányban jelenik meg a hétköznapi kommunikációban és helyzetekben. Íme néhány példa erre. A *stack overflow* kifejezés a számítógépek meghibásodásának egyik módját jelenti, de a köznyelvben más jelentéstartalmat vesz fel: *a stack overflow szindróma tünetei az üveges szemek és az agyi működés kezdődő leállása*. Vagyis a köznyelvben ez a kifejezés a fáradtság és a túlhajtottság szinonimájává vált. A *hardver reset* kifejezés is hasonló az előbbihez. Ez eredetileg a számítógép újraindítását jelenti, miközben minden korábbi adat elvész. Az internetezők hétköznapi közléseiben azonban az agy „kiürítését”, a szándékos felejtést jelöli. Egy egyetemista mondta a következőt: *Szigorlat után mindig hardver resetet következik, azaz elmegyünk a barátommal szórakozni, s ezzel is elősegítjük az új anyag befogadását*. Ezek a félig még számítástechnikai, félig már átvitt értelemmel rendelkező szavak a mindennapi társalgás szintjére is átszűrődnek és sajátos stílusértékkel telítődnek. Ilyen például az *infótavas* szó, amely a különféle ismertetőket jelenti, amelyek során bárki hozzájuthat bármilyen hírhez. Nyíró András²³ művében találtam erre igazán jó példákat; *matekozik* = a winchester morog, és a képernyőn csak egy zöld csík látszik.

A Világháló által a köznyelvbe került metaforikus szakkifejezések hajlamosak újabb, a szöveg- és stíluskörnyezetnek megfelelő jelentést és stílusárnyalatot fölvenni. Például a *béta változat kipróbálásra szánt, előzetes példányt* jelent, *megbízhatatlan szoftvert*, viszont a mindennapi kommunikációban használják *éretlen* jelentésben is; a *béta felhasználó* pedig a kezdő számítógépezőt jelöli.

²³ Nyíró András 1996/1

Diákoktól már hallottam a számítógépes szakszavakat köszönési formaként a hétköznapi életben is. A *login* számítógépes kifejezésként a rendszerbe való bejelentkezést jelenti, a társalgásban pedig e köszönőformula jelentése *szevasz*. A *logout*, a hálózatból való kilépés köznyelvi formulája pedig a *viszlát* szónak felel meg. Pl.: *Na jó, én most logout!* Azaz ne haragudj, de fejezzük be a beszélgetést, mert mennem kell. Az *exit*, illetve a *quit* szavakat is hallottam baráti társaságokban poénos elköszönésként. A *kikapcs!* felszólítást pedig *csönd legyen!* értelemben használják. Következzen még néhány, az informátoraimtól származó példa az internetes zsargon hétköznapi alkalmazására. Pl.: *letölt*; a szó eredeti jelentése, hogy valaki a távoli számítógépről átmásol egy fájlt a saját gépére. Fordított esetben *feltölt*. De letöltésnek nevezzük azt is, amikor bevásárolunk. Az informatikában és a híradástechnikában az *output* a kimenetet jelöli, míg a mindennapi életben a *barát* és a *bizalmas* megnevezése. Azok a fiatalok pedig, akik túl sokat ülnek a számítógép előtt, arra is hajlamossá válnak, hogy a *szoros interfész* szóval illessék a *szeretkezést*.

Összefoglalás, következtetések

Összegezni mindig nehéz, s bizonyos elfogultság nélkül szinte lehetetlen! A kérdőíves felmérés eredményei és saját tapasztalataim is azt mutatják, hogy a számítógép és a Világháló differenciálódást jelent nyelvünkben. Az Internet nyelvi hatása, divatteremtő ereje és normameghatározó szerepe vitathatatlan. E nyelvhasználat megítélésében vannak ellentétek, ám azt senki sem vonja kétségbe, hogy figyelemmel kell kísérni az Internet nyelvi hatásait. A Világháló sok új szót adott nyelvünknek, s emellett új kommunikációs módot is létrehozott. Idegen szavak is bőséggel kerültek át vele a nyelvünkbe, de ahogy pályamunkámban is igyekeztem bemutatni, e médium kapcsán sok értékes, nyelvet gazdagító magyar szó, kifejezés is született. A Hálózathoz kötődő nyelvi kultúra folyamatosan változik, s a felhasználókon, rajtunk múlik, hogy milyen irányba.

Manapság, az európai integrálódás időszakában különösen fontos, hogy megőrizzük a magyar nyelv értékeit, oly módon, hogy közben be tudjunk kapcsolódni a nemzetközi élmezőnybe és versenyképesek legyünk a munkaerőpiacon. Anyanyelvünket tehát korunk technikai igényeihez kell alakítanunk, a kor elvárásaihoz igazítanunk a kifejezőképességét, de úgy, hogy az internet-angol helyét magyar szavak váltsák fel. A helyes, magyaros nyelvhasználat az informatika fénykorában is szükséges, sőt, talán most még fontosabb, mint valaha volt. Törekednünk kell tehát arra, hogy az ezredforduló után, a 21. században, a csúcstechnológiák között is megtartsuk és büszkén

vállaljuk magyarságunkat. Az információk özönében való tájékozódáshoz és a helyes választáshoz útravalóul Kosztolányi Dezső szavait ajánlom: „Csak anyanyelvemen lehetek igazán én!” (Vö. Kosztolányi 1940. Erős várunk a nyelv)

Függelék

Statisztika az adatközlőkről

Mivel névtelenséget ígértem az adatközlőknek a kérdőív kitöltése során, ezért etikátlan lenne most felsorolnom, kik segítettek nyelvi adatokkal a pályamunka elkészítésében. Szociolingvisztikai tényezőként azonban megadták a nemüket, életkorukat, lakóhelyüket, a legmagasabb iskolai végzettségüket és a foglalkozásukat. Ez alapján következzen egy rövid statisztika róluk.

Összesen 48 emberrel töltöttem ki a kérdőívet, közülük 28 diák, 20 pedig felnőtt volt. A diákok iskolázottsága az alábbiak szerint oszlott meg: öten közülük még általános iskolások voltak, tízen középiskolások, tizenhárman pedig (két főiskolás és tizenegy egyetemista) valamilyen felsőoktatási intézményben tanultak. Érdekességgé megemlítem, hogy adatközlőim között volt hét programozó matematikus is (hallgatók és már végzett programozók egyaránt). Felnőtt kérdőívkitöltőim az alábbi foglalkozásúak voltak: tanár (6), programozó (4), könyvtáros (4), mérnök (3), titkárnő (1), orvos (1), műszerész (1).

Életkor szerint legfiatalabb adatközlőm 8 éves volt, a legidősebb pedig 67 esztendő, míg a nemeket nézve több férfi informátorom volt, mint nő (75% — 25%). A település szerinti megoszlást már a dolgozat főszovegében is megadtam, de következzen még egyszer. Informátoraim összesen 13 településről származtak, az alábbi megoszlásban: Arló (81), Borsodnádásd (2), Budapest (4), Farkaslyuk (1), Győr (1), Kecskemét (1), Lénárdaróc (1), Ózd (27), Pécs (1), Sajjópüspöki (1), Sarkad (1), Szeged (6), Szombathely (1).

Minden nyelvnek megvan a csak rá jellemző szókészlete és nyelvtani szabályrendszere. Ahhoz, hogy a nyelvek egyediségükben megmaradjanak, törekedni kell a már meglévő nyelvi rendszer hagyományainak megőrzésére.

Irodalom

- Babits Mihály *Válogatott művei*. 2. köt. 1959. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 346.
- Balázs Géza 1998. *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón*. A-Z Kiadó. Budapest, 69, 141–147.
- Baranyi Ferenc Fohász. In: Graf Rezső (szerk.) 1994. *Koszorú. Száz vers az anyanyelvről*. Anyanyelvapolók Szövetsége, Budapest. 22.
- Bódi Zoltán *Infószótár*. In: <http://www.net.hu/modemidők>
- Bódi Zoltán: Digitális nyelvújítás 5. Számítógépes honosítási szolgáltatás. In: *Édes Anyanyelvünk* 1999/3. 13.
- Csányi János 2001. Nyelvi lelemények az Interneten. In: Balázs Géza – Grétsy László (szerk.) *Szójátékos anyanyelvünk*. Tinta Kiadó, Budapest.
- Deme László – Fábíán Pál – Tóth Etelka (szerk.) 2000. *Magyar helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Fenyvesi Anna – Kis Tamás – Várnai Judit Szilvia (szerk.) 1999. *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Glatz Ferenc (szerk.) 1999. *A magyar nyelv az informatika korában*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Kazinczy Ferenc Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél. In: *A magyar nyelvújítás antológiája*. Polis, Kolozsvár, 1995.
- Kiss Gábor – Pusztai Ferenc 1999. *Új szavak, új jelentések 1997-ből*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kosztolányi Dezső 1940. *Erős várunk a nyelv*. Sajtó alá rendezte Illyés Gyula. Nyugat, Budapest.
- Közvegy Anna – Mandel György – Zolnai Mihály 1996. *Internet kisszótár*. Kossuth, Budapest.
- Nyíró András 1996/1. *iNteRNeTTo áramlatok. Papírcsónak az információtengeren*. IDG Lapkiadó.
- Tannenbaum, Andrew S. 1997. *Számítógép-hálózatok*. Novotrade, Budapest
- Vajna Tamás 2001. Beszél ön lazául? A szlengcsinálás trükkjei. In: *HVG*. 8. 74–77.